

001-01

014-01

005-01

ประวัติศาสตร์เมืองแม่ฮ่องสอน

กิจกรรม อบรมยุวมัคคุเทศก์ชุมชน รองรับไทใหญ่ทาวน
ประจำปีงบประมาณ 2563

เรียบเรียงโดย
ผู้เชี่ยวชาญ/ปราชญ์ชาวบ้าน
ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)
๒๕๕๕ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๖๓

ประวัติเมืองแม่ฮ่องสอน

ดินแดนที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของลำน้ำสาละวิน ตามแนวกันทางธรรมชาติที่เป็นทิวเขา ถนนวนชัยตะวันตกกั้นพรมแดนระหว่างไทยกับสหภาพเมียนมาร์ เป็นพื้นที่ที่ผู้คนได้อาศัยลุ่มน้ำสายเล็กๆเป็น แหล่งที่อยู่อาศัยและที่ทำกินประกอบด้วย ลุ่มน้ำปาย ลุ่มน้ำแม่สะงา-แม่สะงี ลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอน ลุ่มน้ำแม่สะ มาด และลุ่มน้ำแม่จ๋า ก่อเกิดเป็นชุมชนชาวไตและชาติพันธุ์ต่างๆขึ้นมา มีนามเรียกว่า เมืองแม่ฮ่องสอน โดย เรียกขานตามชื่อแม่น้ำที่ใช้สอนช้างป่า ซึ่งไหลมาจากตอยวิกจำ่า ผ่านกลางเมืองแม่ฮ่องสอนและเป็นที่ตั้งของ ตำบลจองคำในปัจจุบัน ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำปายที่บ้านสบป่องตำบลปางหมู อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้เมืองแม่ฮ่องสอนยังหมายรวมถึงชุมชนต่างๆ ที่กระจายอยู่ตามลุ่มน้ำทางด้านใต้และด้านเหนือเป็น เขตพื้นที่ของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนปัจจุบันแยกออกเป็น ๗ ตำบล ๖๘ หมู่บ้าน

- ❖ ตำบลปางหมู   จำนวน ๑๓ หมู่บ้าน
- ❖ ตำบลผาบ่อง   จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน
- ❖ ตำบลห้วยโป่ง   จำนวน ๑๕ หมู่บ้าน
- ❖ ตำบลหมอกจำแป่   จำนวน ๙ หมู่บ้าน
- ❖ ตำบลห้วยผา   จำนวน ๘ หมู่บ้าน
- ❖ ตำบลห้วยปูลิง   จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน
- ❖ ตำบลจองคำ   จำนวน ๖ ปีก

ท้องที่เมืองแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๗ แห่ง ได้แก่

- ❖ องค์การบริหารส่วนตำบลปางหมู   ครอบคลุมพื้นที่ตำบลปางหมูทั้งตำบล
- ❖ องค์การบริหารส่วนตำบลผาบ่อง   ครอบคลุมพื้นที่ตำบลผาบ่องทั้งตำบล
- ❖ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยโป่ง   ครอบคลุมพื้นที่ตำบลห้วยโป่งทั้งตำบล
- ❖ องค์การบริหารส่วนตำบลหมอกจำแป่   ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหมอกจำแป่ทั้งตำบล

- ❖ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยผา ครอบคลุมพื้นที่ตำบลห้วยผาทั้งตำบล
- ❖ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปูลิง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลห้วยปูลิงทั้งตำบล
- ❖ เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลจองคำทั้งหมด

พื้นที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนในบางตำบล เช่นตำบลปางหมูเคยเป็นพื้นที่ชุมชนโบราณมาก่อน ในทางโบราณคดีเรียกว่า แอ่งปางหมู ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นศิลปะล้านนามีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึง ๒๒ แสดงว่าเคยเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวล้านนามาก่อน ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุประกอบด้วย เจดีย์แปดเหลี่ยมบ้านสบสอย วัดร้างกุงจองบ้านปางหมู วัดร้างกุงตั้งบ้านกุงตั้ง เตาเผาอิฐโบราณวัดจองไท้บ้านทุ่งกองมู เจดีย์วัดกุงเปา และเจดีย์เก่าบ้านในสอย ตลอดจนก้อนอิฐแจกันโบราณและกล้องยาสูบดินเผา ที่กระจายอยู่แทบทุกพื้นที่ เป็นต้น

วัดร้างกุงตั้ง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

วัดร้างกุงตึง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

วัดร้างกุงตึง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

โบราณวัตถุ ณ วัดร้างทุ่งตึง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

ใบหน้าจำลองจากโครงกระดูกมนุษย์โบราณถ้ำลอดอำเภอปางมะผ้า จากการศึกษาวิจัย ดร.รัศมี ชูทรงเดช

แหวนที่ขุดพบในโบราณสถานเมืองน้อย อำเภอปาย

โบราณสถานบ้านเมืองน้อย อำเภอยาย

การหายไปของคนเหล่านั้นถูกป้อนเป็นคำถามเข้าสู่เวทีผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในคราวชำระประวัติศาสตร์ จังหวัดแม่ฮ่องสอนเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๔๙ ณ ห้องประชุมโรงแรมธารา ได้รับคำตอบเพียงข้อสันนิษฐานว่า อาจเกิดจากนโยบายเก็บผักใส่ซ้าเก็บคำใส่เมืองของเจ้ากาวิละ ในสมัยพื้นม่าน หรือเกิดโรคระบาด ผู้คนเหล่านั้นจึงอพยพหลบหนีไปอาศัยอยู่ที่อื่นจนหมด จึงเหลือแต่ซากปรักหักพังของศาสนสถาน และโบราณวัตถุปรากฏอยู่ทั่วไป

หลังจากนั้นมาได้มีพี่น้อง ชาวไทใหญ่ กะเหรี่ยง และชาวพม่า มอญบางส่วน ได้อพยพโยกย้ายเข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้ เพื่อบุกเบิกที่ทำกิน และติดตามบริษัททำไม้อังกฤษเข้ามาทำไม้ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน บางส่วนก็หลบหนีภัยจากการสู้รบจากฝั่งพม่าเข้ามาสู่ดินแดนล้านนาแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง กระเจายตัวทำกินอยู่ตามลุ่มน้ำต่างๆที่เต็มไปด้วยธรรมชาติดิน น้ำ ป่าที่อุดมสมบูรณ์

ต่อมาในปี ๒๓๗๔ ซึ่งตรงกับสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และสมัยของเจ้าหลวงพุทธวงศ์เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๔ ต้องการช้างป่าไว้ใช้งาน จึงได้มอบหมายให้เจ้าแก้วเมืองมา เป็นแม่กองนำไพร่พล ช้างต่อ และหมอควาญ เดินทางไปตรวจชายแดนด้านตะวันตกของเชียงใหม่และจับช้างป่ามาฝึกใช้งาน เจ้าแก้วเมืองมายกขบวนเดินทางรอนแรมจาก

เชียงใหม่ผ่านไปทางเมืองปาย ใช้เวลาหลายวันหลายคืน จนบรรลู่ถึงป่าโปร่งแห่งหนึ่งทางทิศใต้ริมฝั่งน้ำปาย เป็นบริเวณที่หมู่ป่ามาหากินบริเวณโป่งอย่างชุกชุม เจ้าแก้วเมืองมาพิจารณาเห็นว่าเป็นทำเลดี น้ำท่าบริบูรณ์ สมควรที่จะตั้งเป็นหมู่บ้าน จึงรวบรวมผู้คนที่ย้ายอยู่อย่างกระจัดกระจาย มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน ตั้งชื่อชุมชนว่า บ้านโป่งหมู ต่อมาเพี้ยนเป็นปางหมู แล้วแต่งตั้ง พระกำหม่อม ให้เป็นปู่เหง(กำนัน)ปกครองบ้านปางหมู จึงถือได้ว่า พระกำหม่อมเป็นผู้นำคนแรกที่ปกครองชุมชนบ้านปางหมู

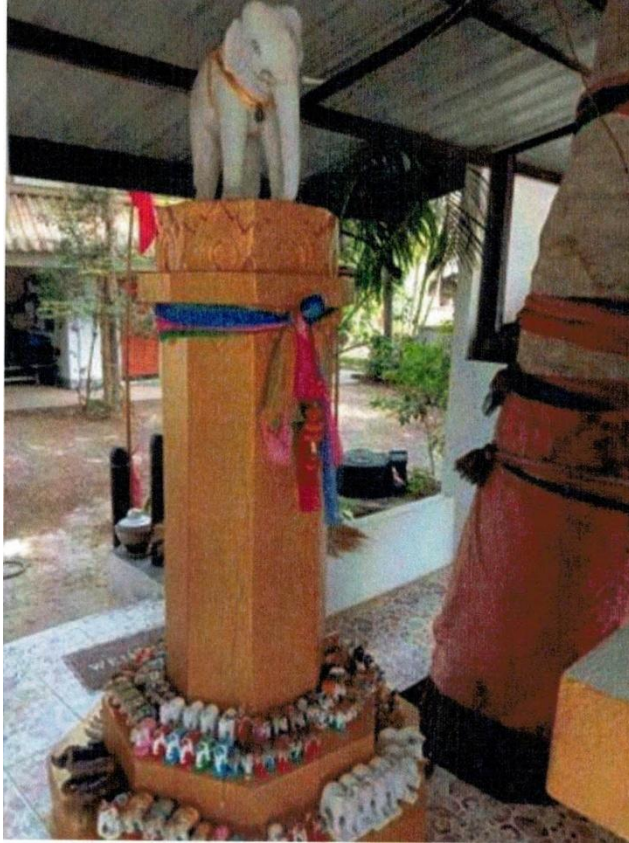

สภาพบ้านเรือนปางหมูในอดีต

เจ้าแก้วเมืองมาได้เดินทางล่องมาทางใต้ พบลำน้ำแม่ฮ่องสอนและลำห้วยน้ำปู๋ เห็นเป็นทำเลดีที่จะฝึกสอนช้างป่า จึงรวบรวมผู้คนจัดตั้งเป็นชุมชนขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เรียกว่า เมืองแม่ฮ่องสอน มอบหมายให้แสนโกม บุตรเขยพะกาหม่อง มาเป็นผู้นำหมู่บ้านในตำแหน่งปู่กำง หรือผู้ใหญ่บ้าน ขึ้นตรงกับบ้านปางหมู โดยหยุดพักช้างต่อจัดเป็นปางช้างขึ้นตรงบริเวณด้านหน้า สภ. เมืองแม่ฮ่องสอน ปัจจุบันเป็นบริเวณบ้านพักของข้าราชการตำรวจ ด้านทิศตะวันออกของปางช้าง (บริเวณศาลเจ้าแก้วเมืองมา) เจ้าแก้วเมืองมาได้ทำพิธีปลงเสาบวงสรวงในการจับช้างป่า ปัจจุบันคือเสาเจ้าพ่อช้าง ซึ่งเจ้าแก้วเมืองมาหมายมั่นให้เป็นเสาหลักเมืองแม่ฮ่องสอน ก่อนเดินทางกลับเชียงใหม่ได้กำชับทั้งพะกาหม่องและแสนโกมไว้ว่า ให้เอาเสามงคลการบวงสรวงในการจับช้างป่าเสานี้เป็นเสาหลักเมือง หากแต่เกิดเหตุการณ์เจ้าฟ้าโกหลาน ไปตีเมืองปายและเชียงใหม่เสียก่อน ทำให้พะกาหม่องและแสนโกม ได้รับผลกระทบในเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วย จึงต้องอพยพหนีอาญาไปในเขตพม่า การสถาปนาเสาหลักเมืองจึงไม่เกิดขึ้น

ศาลเจ้าแก้วเมืองมา

เสาเจ้าพ่อช้าง

ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๓๙๙ ได้มีชาวไทยใหญ่ชื่อว่าพะกำเต็กซาน พม่าเรียกชานกะเล เป็นชาวเมืองจำมกกา หมอกใหม่ รัฐฉาน พร้อมด้วยสมุนมีชื่อว่า ปู่ขุนโทะ ได้เดินทางลี้ภัยมาจากเมืองหมอกใหม่ เข้ามายังเมืองแม่ฮ่องสอน ทั้งสองได้มาอาศัยพึ่งพิงอยู่กับพะกำหม่องที่บ้านปางหมู ด้วยความดีและความขยันซื่อสัตย์ ต่อมาพะกำหม่อง จึงได้ยกลูกสาวที่ชื่อว่า นางใส ให้เป็นภรรยาของชานกะเล ทั้งคู่อยู่กินด้วยกันมีลูกสาวหนึ่งคนชื่อว่านางนุ เสียชีวิตตั้งแต่อายุได้ ๓ ขวบ หลังจากนั้นไม่นานนางใสภรรยาของชานกะเล ก็ได้เสียชีวิตลงอีกหนึ่งคน

ต่อมาในปี ๒๔๐๙ เจ้าฟ้าโกหล่าน เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ได้หนีภัยจากการสู้รบระหว่างเมืองบอกใหม่และเมืองนาย มาอาศัยอยู่กับแสนโกมที่เมืองแม่ฮ่องสอน เจ้าฟ้าโกหล่าน ได้พาครอบครัวมาด้วยมีภรรยาและบุตรหลาน ในที่นี้มีหลานสาวคนหนึ่งมีชื่อว่านางเม็ยะติดตามมาด้วย ต่อมาภายหลังได้เป็นภรรยาของชานกะเล

ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๑๑ ทั้งخانกะเล นางเม็ยะ และปู่ขุนโทะ ได้อพยพลงไปที่ขุนยวม รวบรวมผู้คน ที่กระจัดกระจายกลายเป็นชุมชนขึ้นมาให้ชื่อว่า เมืองขุนยวม หมายถึงบริเวณขุนน้ำยวม ซึ่งแม่น้ำสายนี้ไหล ผ่านลงไปยังเมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) แล้วไหลลงไปสู่แม่น้ำเงา น้ำเงาไหลลงสู่แม่น้ำเมย และแม่น้ำเมยก็ไหลลง สู่แม่น้ำสาละวินที่บ้านสบเมย ตามลำดับ

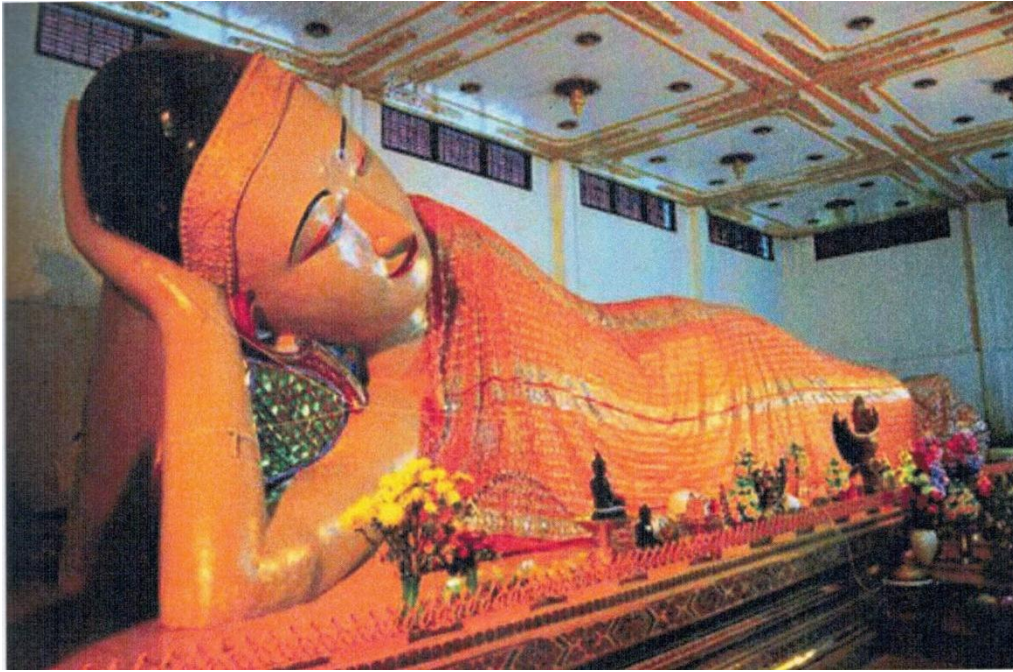
ปี พ.ศ. ๒๔๑๒ มีเหตุการณ์รุนแรงทางประวัติศาสตร์ระหว่างเมืองแม่ฮ่องสอนและเมืองปายเกิดขึ้น เมื่อเจ้าฟ้าโกหล่าน ไม่พอใจผู้ปกครองมือซ้ายที่ไปทูลเจ้าเมืองเชียงใหม่ว่า เจ้าฟ้าโกหล่าน คิดไม่เชื่อต่อเมือง เชียงใหม่ เจ้าฟ้าโกหล่านจึงยกกองกำลังไปตีเมืองปาย เคาเมืองปายจนย่อยยับ ยังอีกเหมยยกกำลังไปตีเมือง เชียงใหม่อีก ปะทะกับกองทัพเมืองเชียงใหม่ที่แม่ริมจนแตกพ่ายหนีกลับไปหมอกใหม่ เลยเดินทางข้ามเขตไป ทางเมืองใหม่ และบ้านหัวเมือง ในขณะที่ทัพของเมืองเชียงใหม่ก็ไล่ติดตามไปจนถึงฝั่งแม่น้ำสาละวินจึงถอยทัพ กลับ เหตุการณ์นี้ทำให้พะกาหม่องและแสนโกม ซึ่งถือว่าเป็นผู้ให้ที่พักพิงแก่เจ้าฟ้าโกหล่าน เก่งจะได้รับพระ ราชอาญาในฐานะผู้ร่วมก่อการกบฏไปด้วย จึงได้พาครอบครัวอพยพหนีไปทางฝั่งพม่าจนหมดสิ้น ไม่เหลือเครือ ญาติไว้แม้แต่คนเดียว ขานกะเลซึ่งปกครองเมืองขุนยวมจึงได้เดินทางขึ้นมาที่เมืองแม่ฮ่องสอนเพื่อต้อนรับ กองทัพของเมืองเชียงใหม่ ก็ยังถูกเพ่งเล็งในความไม่ซื่อสัตย์ที่มีต่อเมืองเชียงใหม่ ไม่นานก็ถูกเจ้าเมืองเชียงใหม่ เรียกตัวไปพบ และถูกกักตัวอยู่ ๒ ปี ด้วยความดี ความซื่อสัตย์ ที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อเชียงใหม่จนเป็นที่ไว้วาง ใจ แถมยังเก็บค่าต่อไม้จากพ่อค้าชาวอังกฤษในนามบริษัทบริติชบอเนียว ซึ่งเข้ามาทำไม้สักตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๔๐๗ ส่ง ให้เชียงใหม่อีกด้วย เป็นความดีความชอบ ที่เจ้าเมืองเชียงใหม่คลายความระแวงสงสัย หลังจากนั้นจึงได้รับการ แต่งตั้งให้เป็น “พญาสิงหนาท” ให้มาปกครองเมืองขุนยวมตั้งแต่ต้นปีพ.ศ. ๒๔๑๗

อนุสาวรีย์พญาสิงหนาทราชา

ต่อมาตอนปลายปีพ.ศ. ๒๔๑๗ เชียงใหม่ได้ยกเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นเมืองหน้าด่าน มีเมืองขุนยวม เมืองปายเป็นเขตแดน และมีเมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) เป็นเมืองรอง จึงได้แต่งตั้งให้พญาสิงหนาท เป็นพญาสิงหนาทราชา มาปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งถือได้ว่าพะกาเติกซานหรือซานกะเล ได้เป็นเจ้าฟ้าองค์แรกที่ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน พญาสิงหนาทราชาได้ปกครองพัฒนาเมืองแม่ฮ่องสอนให้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการสร้างประตูเมืองและสร้างศาสนสถานทั่วไป เช่น พระนอน วัดผาอ่าง เป็นต้น

ปีพ.ศ. ๒๔๒๗ พญาสิงหนาทราชา ไข้ถึงแก่กรรม เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงได้แต่งตั้งเจ้านางเม็ยะภรรยาของพญาสิงหนาทราชา ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าองค์ที่สอง แต่งตั้งปู่ขุนโทะเข้ามาช่วยงานเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ในตำแหน่งพญาขันทเสมาราชาอนุรักษ์ เจ้านางเม็ยะได้สร้างศาสนสถานและโบราณวัตถุไว้ให้ลูกหลานหลายแห่ง เช่น วัดพระนอน วัดม่วยต่อ สิงห์คู่ พระยืน หรือ เข้าวัดอหมู่ กลางคอยกองมู

พระพุทธรูปปางไสยาสน์ วัดพระนอน

สิ่งคู่วัดพระนอน

ปีพ.ศ. ๒๔๓๔ เจ้านางเม็ยะถึงแก่กรรม เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงได้แต่งตั้งขุนโทะหรือพญาขันท เสมาราชานุรักษ์ที่ทำหน้าที่ที่ปรึกษาของเจ้านางเม็ยะ ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าองค์ที่สาม มีนามว่า พญาพิทักษ์สยามเขต

ครั้นถึงปีพ.ศ. ๒๔๕๐ เมื่อพญาพิทักษ์สยามเขต ได้ถึงแก่กรรมทางเชียงใหม่จึงได้แต่งตั้งบพของ พญาพิทักษ์สยามเขตที่ชื่อว่า ขุนหลู่ ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าองค์ที่สี่ มีนามว่า พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี

เจ้าผู้ครองเมืองแม่ฮ่องสอน

ปีพ.ศ. ๒๔๔๓ หลังจากมีการรวมสยามกับล้านนาเข้าด้วยกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าให้รวมเมืองยวม (แม่สะเรียง) ขุนยวม เมืองปาย ต้องเป็นบริเวณเชียงใหม่ ตะวันตก ตั้งที่ว่าการแขวงที่ขุนยวม แต่งตั้ง “นายโหมด” เป็นนายแขวง

ปีพ.ศ. ๒๔๕๓ โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) เมืองขุนยวมและเมือง เป็นเมืองจัตวา ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ แล้วย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองยวมใต้ มาตั้งที่เมืองแม่ฮ่องสอน แล้ว โปรดเกล้าฯ ให้พระศรีสุราช (เปลื้อง) เป็นเจ้าเมืองคนแรกที่มาจากรุงเทพฯ เป็นการปกครองแบบมณฑล เทศาภิบาล โดยมีข้าราชการที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ดำเนินการบริหารงานปกครองในส่วน ภูมิภาค ทำหน้าที่เชื่อมโยงจากส่วนกลาง โดยแบ่งการปกครองเป็นมณฑลต่างๆ และรองลงไปประกอบด้วย จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้านในที่สุด ระบบการปกครองแบบเจ้าฟ้าก็ถูกยกเลิกไป พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้า ฟ้าองค์ที่ ๔ ของเมืองแม่ฮ่องสอน จึงหยุดปฏิบัติหน้าที่แล้วรับบำนาญจากทางราชการเป็นรายปีและถึงแก่ มรณกรรมในปีพ.ศ. ๒๔๘๒

หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตัวเมืองแม่ฮ่องสอน จึงมีการเปลี่ยนแปลงโดยมีฐานะเป็น ตำบล มีผู้เล่าต่อกันมาว่า ทางราชการได้ถามประชาชนในตัวเมืองแม่ฮ่องสอนว่าจะขึ้นกับตำบลปางหมู หรือไม่ ผู้คนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าไม่ขึ้นกับตำบลปางหมู แต่จะขอแยกตัวออกมาตั้งตำบลเป็นของตนเอง จึง ได้ชื่อว่า ตำบลม่วยต่อ โดยตั้งตามชื่อวัดม่วยต่อแบ่งเขตการปกครองเป็น ๓ เขตเล็กๆประกอบด้วย

- ❖ เขตตะวันตก ขอบเขตตั้งแต่สี่แยกกลางเวียงในปัจจุบันไปทางทิศตะวันตก
- ❖ เขตตะวันออกขอบเขตตั้งแต่สี่แยกกลางเวียงในปัจจุบันไปจนถึงทุ่งนาหลังวัดกลางทุ่ง
- ❖ เขตข้าวแดง ขอบเขตอยู่ทางฝั่งขวาของลำน้ำปู้

สี่แยกกลางเวียงมายังวัดกลางทุ่ง

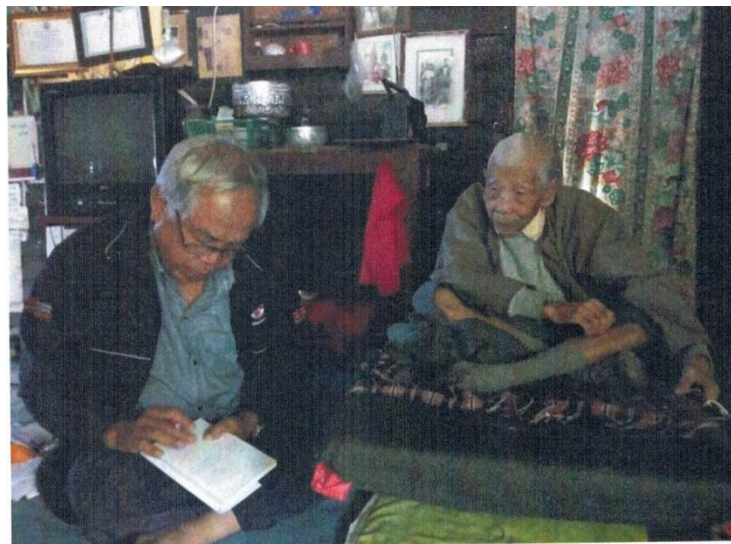
สี่แยกกลางเวียงไปยังทิศเหนือ

ทั้ง ๓ เขตอยู่ในเขตตำบลม่วยต่อ มีกำนันคนแรกที่ปกครองเป็นคนเขตฝั่งตะวันตกมีชื่อว่า แซ่คำจ่าง (กำนันคำจ่าง) ต่อมามีกำนันคนที่สองเป็นคนทางเขตตะวันออกชื่อว่า กำนันปัญญา มีผู้ช่วยประกอบด้วย แก่ซิ่ง แก่ตี้ แก่มั่น แก่จ่าฟู ส่วนทางเขตตะวันตก มีผู้ช่วยประกอบด้วย แก่สว่าง แก่พะโอ้ แก่กุงนะ เขตข้าวแดงมีผู้ช่วยชื่อว่า แก่นุ

ต่อมาได้เกิดการถกเถียงกันถึงที่มาของชื่อตำบลม่วยต่อ ซึ่งตั้งขึ้นตามชื่อวัดม่วยต่อ มีผู้รู้ในที่ประชุมให้ความเห็นว่า หากให้ความสำคัญในการนำชื่อวัดมาเป็นชื่อตำบลแล้วแล้วก็เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล สมควรเอาชื่อวัดจองคำมาตั้งเป็นชื่อตำบลเพราะเหตุเป็นวัดที่สร้างขึ้นครั้งแรกในเมืองแม่ฮ่องสอน จะได้เป็นมงคลแก่บ้านแก่มือง ในที่สุดที่ประชุมจึงมีมติเปลี่ยนเป็นชื่อ ตำบลจองคำ สถานที่ประชุมในสมัยนั้นก็อาศัยหอเจ้าฟ้าเป็นที่พบปะประชุมปรึกษาหารือกันของผู้นำทางการปกครอง

ต่อมาเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ได้แต่งตั้งยศให้กำนันปัญญา ว่าขุนจองคำ ความมณี

แต่งตั้งปุ๋น้อยหมาย ซึ่งเคยทำหน้าที่เสมียนเจ้าฟ้า เป็นท้าวอนุรักษ์ ดิยะวงศ์ ซึ่งท่านเป็นคุณปู่ของพ่อเผ่าตาเอ ดิยะวงศ์ ที่ทำหน้าที่ปู่เมืองแม่ฮ่องสอนมาจนถึงทุกวันนี้

คนซ้ายมือ อาจารย์ประเสริฐ ประดิษฐ์ ผู้ศึกษา คนขวามือ พ่อเผ่าตาเอ ดิยะวงศ์

แต่งตั้งพ่อเลี้ยงจางนุ ที่บริจาคที่ดินด้านทิศตะวันออกของวัดกลางทุ่งเป็นศูนย์วิทย์ เป็นขุนเพียร ผดุงกิจ

นอกจากนี้ยังทรงพระราชทานนามสกุลให้แก่พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ พร้อมด้วย ทายาทว่า ศรีฮ่องสอน ต่อมาเจ้าปีแห่ง (น.ส.พรรณิ ศรีฮ่องสอน) บุตรสาวองค์เดียวของเจ้าฟ้า ได้แต่งงานกับ นายประพิน จันทรประยูร มีทายาทร่วมกัน ๓ คนคือ นางสาวสมจิตร จันทรประยูร นายวิรัช จันทรประยูร และนายสมชาย จันทรประยูร ลูกหลานรุ่นหลังจึงหันมาใช้นามสกุลจันทรประยูรกันทั้งหมด จึงไม่ปรากฏ นามสกุลศรีฮ่องสอน ให้ได้พบเห็นกันมากนัก

ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จากผลของ การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็น ระบอบประชาธิปไตยโดยคณะราษฎร และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนา ๒๔๗๕ จึงมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบมณฑลเทศาภิบาลมาเป็นแบบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ผู้แทนคนแรกของจังหวัดแม่ฮ่องสอนชื่อ ขุนศิริ ทิพาคัม ได้นำช่าง ๕ เชือกแห่งรัฐธรรมนูญ จากบริเวณหอเจ้าฟ้าไปยังศาลากลางจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีขบวนเกียรติยศและ ราษฎร เดินตามเป็นขบวนอย่างสวยงาม

ปีพ.ศ. ๒๔๗๖ เลิกการปกครองจากมณฑลตั้งเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เมืองแม่ฮ่องสอนในช่วงหลังของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้หลอมรวม ล้านนาเป็นหนึ่งเดียวกับสยามอย่างสมบูรณ์แล้ว ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้น ดังนี้

ปีพ.ศ. ๒๔๕๓ โปรดเกล้าฯให้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) เมืองขุนยวม และ เมือง ปาย เป็นเมืองจัตวา ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ แล้วย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองยวมใต้ มาตั้งที่เมืองแม่ฮ่องสอน แล้วโปรดเกล้าฯให้พระศรีสุราษฎร์ (เปลื้อง) เป็นเจ้าเมืองคนแรกที่มาจากกรุงเทพฯเป็นการปกครองแบบมณฑล เทศาภิบาล โดยมีข้าราชการที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ดำเนินการบริหารงานปกครองในส่วน ภูมิภาค ทำหน้าที่เชื่อมโยงจากส่วนกลาง โดยแบ่งการปกครองเป็นมณฑลต่างๆและรองลงไปประกอบด้วย จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ในที่สุด ระบบการปกครองแบบเจ้าฟ้าก็ถูกยกเลิกไป พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ ของเมืองแม่ฮ่องสอน จึงหยุดปฏิบัติหน้าที่แล้วรับบำนาญจากทางราชการเป็นรายปี

หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตัวเมืองแม่ฮ่องสอน จึงมีการเปลี่ยนแปลงโดยมีฐานะเป็น ตำบล มีผู้เล่าต่อกันมาว่า ทางราชการได้ถามประชาชนในตัวเมืองแม่ฮ่องสอนว่าจะขึ้นกับตำบลปางหมู หรือไม่ ผู้คนส่วนใหญ่มีความเห็นว่ามันขึ้นกับตำบลปางหมู แต่จะขอแยกตัวออกมาตั้งตำบลเป็นของตนเอง จึงได้ชื่อว่า ตำบลม่วยต๋อ โดยตั้งตามชื่อวัดม่วยต๋อแบ่งเขตการปกครองเป็น ๓ เขตเล็กๆประกอบด้วย

- ❖ เขตตะวันตก ขอบเขตตั้งแต่สี่แยกกลางเวียงในปัจจุบันไปทางทิศตะวันตก
- ❖ เขตตะวันออกขอบเขตตั้งแต่สี่แยกกลางเวียงในปัจจุบันไปจนถึงทุ่งนาหลังวัดกลางทุ่ง
- ❖ เขตข้าวแดง ขอบเขตอยู่ทางฝั่งขวาของลำน้ำปิง

ทั้ง ๓ เขตอยู่ในเขตตำบลม่วยต๋อ มีกำนันคนแรกที่ปกครองเป็นคนเขตฝั่งตะวันตกมีชื่อว่า แชนคำจ่าง (กำนัน คำจ่าง) ต่อมากำนันคนที่สองเป็นคนทางเขตตะวันออกชื่อว่า กำนันปัญญา มีผู้ช่วยประกอบด้วย แก่ซึ้ง แก่ดี แก่มั่น แก่จำพู่ ส่วนทางเขตตะวันตก มีผู้ช่วยประกอบด้วย แก่สา่งจาย แก่พะโอ้ แก่กุงนะ เขตข้าวแดงมีผู้ช่วยชื่อว่า แก่นุ

ต่อมาได้เกิดการถกเถียงกันถึงที่มาของชื่อตำบลม่วยต๋อ ซึ่งตั้งขึ้นตามชื่อวัดม่วยต๋อ มีผู้รู้ในที่ประชุมให้ความเห็นว่า หากให้ความสำคัญในการนำชื่อวัดมาเป็นชื่อตำบลแล้วแล้วก็เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล สมควรเอาชื่อวัดจองคำมาตั้งเป็นชื่อตำบลเพราะเหตุเป็นวัดที่สร้างขึ้นครั้งแรกในเมืองแม่ฮ่องสอน จะได้เป็นมงคลแก่บ้านแก่มือง ในที่สุดที่ประชุมจึงมีมติเปลี่ยนเป็นชื่อ ตำบลจองคำ สถานที่ประชุมในสมัยนั้นก็อาศัยหอเจ้าฟ้าเป็นที่พบปะประชุมปรึกษาหารือกันของผู้นำทางการปกครอง อันประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่นและผู้แทนจากสยาม

ต่อมาเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ได้แต่งตั้งยศให้กำนันปัญญา ว่าขุนจองคำ คามมณี

แต่งตั้งปุ๋น้อยหมาย ซึ่งเคยทำหน้าที่เสมียนเจ้าฟ้า เป็นท้าวอนุรักษ์ ดิยะวงศ์ ซึ่งท่านเป็นคุณปู่ของพ่อเต๋ม๋าเต๋เอ ดิยะวงศ์ ที่ทำหน้าที่ปุ๋เมืองแม่ฮ่องสอนมาจนถึงทุกวันนี้

แต่งตั้งพ่อเลี้ยงจางนุ ที่บริจาคที่ดินด้านทิศตะวันออกของวัดกลางทุ่งเป็นศูนย์วิทยุ เป็นขุนเพียร ผดุงกิจ

นอกจากนี้ยังทรงพระราชทานนามสกุลให้แก่พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ พร้อมด้วยทนายท้าว ศรีฮ่องสอน ต่อมาเจ้าปู่แหล่ง (น.ส.พรรณี ศรีฮ่องสอน) บุตรสาวองค์เดียวของเจ้าฟ้า ได้แต่งงาน

กับนายประพิณ จันทรประยูร มีทายาทร่วมกัน ๓ คนคือ นางสาวสมจิตร จันทรประยูร นายวิรัช จันทรประยูร และนายสมชาย จันทรประยูร ลูกหลานรุ่นหลังจึงหันมาใช้นามสกุลจันทรประยูรกันทั้งหมด จึงไม่ปรากฏนามสกุลศรีอ่องสอน ให้ได้พบเห็นกันมากนัก

ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จากผลของ การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยคณะราษฎร และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนา ๒๔๗๕ จึงมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบมณฑลเทศาภิบาลมาเป็นแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ผู้แทนคนแรกของจังหวัดแม่ฮ่องสอนชื่อ ชุนศิริ ทิพาคัม ได้นำช่าง ๕ เชือกแห่งรัฐธรรมนูญ จากบริเวณหอเจ้าฟ้าไปยังศาลากลางจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีขบวนเกียรติยศและราษฎร เดินตามเป็นขบวนอย่างสวยงาม

ปีพ.ศ. ๒๔๗๖ เลิกการปกครองจากมณฑลตั้งเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

.....

ผู้เรียบเรียง

นายประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

๒๑ เมษายน ๒๕๖๓

อ้างอิง

จากการสัมภาษณ์

-นายจิ่งฟู (จ๊กต๊ะ) มหาชัย

-นายท่าเอ ตียะวงศ์ อายุ ๙๖ ปี

-นายจำลอง จรัส อายุ ๙๓ ปี

ประวัติประวัติโหลง นายน้อยโกหล่าน (AD - ๑๗๙๕-๑๘๘๕)

เจ้าฟ้าชายแก้ว เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่องค์แรก มีลูกด้วยกัน ๑๐ คน ลูกคนสุดท้ายคือนายน้อยโกหล่าน หรือเจ้าฟ้าโกหล่าน กอจำ (จศ) ๑๒๐๖ ตั้งแต่สมัยขุนส่วยโป้ของพม่า เจ้าฟ้าหล่าน เกิดในปีค.ศ. ๑๗๙๕ ปีไต่ ๑๘๘๙ อายุได้ ๕๐ ปี จึงได้ขึ้นเป็นเจ้าฟ้า รู้จักยกย่องผู้มีความรู้ ความสามารถ ผู้กล้าหาญ รู้จักให้ความรู้แก่ประชาชนในทุกด้าน ตั้งแต่การจัดการเรื่องการกำหนดขอบเขตเมือง ชุดคูเมือง ซึ่งยังปรากฏอยู่จนถึงทุกวันนี้ ทั้งนี้รู้จักวิธีการป้องกันบ้านเมืองการสร้างบ้านแบ่งเมืองให้เจริญรุ่งเรือง การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ประชาชนในเมืองหมอกใหม่เรียกเจ้าฟ้าโกหล่านว่า เจ้าฟ้าขุนหล่าน

ภรรยาและลูกของเจ้าฟ้าโกหล่าน ประกอบด้วย

ภรรยาคนที่ ๑ ชื่อนางเม็งโหลง มีลูกด้วยกันคือ ๑.เจ้าแก้วเม็งขุนโยง ๒.นางทอน ๓.หน่อเม็งขุนโหลง

ภรรยาคนที่ ๒ ชื่อนางคำ มีลูกด้วยกันคือ เจ้าขุนม่ง

ภรรยาคนที่ ๓ ชื่อนางโมน มีลูกด้วยกันคือ เจ้าขุนปว้าง

ภรรยาคนที่ ๔ ไม่ทราบชื่อ มีลูกด้วยกันคือ เจ้าโองช่อง

ภรรยาคนที่ ๕ ชื่อนางแต้ ไม่มีลูกด้วยกัน

ต่อมาพม่าเก่งว่าจะแข็งข้อ จึงเรียนตัวเจ้าฟ้าโกหล่านไปขังไว้ ที่หอคำเมืองพม่า เป็นเวลา ๕ ปี เจ้าฟ้าโกหล่าน ได้หนีออกมาข้ามน้ำสาละวิน ไปครอบครองเวียงเมืองใหม่ (บริเวณหัวเมืองในปัจจุบัน) โดยได้มายึดเอาดอยโหลง บ้านจะลอง บ้านหาด มาทางปางเขาที่ริมวัดไม้สูง เกิดการต่อสู้กันโดยใช้เวลาประมาณเดือนเศษ ฝ่ายเจ้าฟ้าโกหล่าน ได้เปิดศึกใหม่ด้วยเข้าล้อมเวียงหมอกใหม่ทุกด้าน ต่อสู้กับทหารของพม่า กองกำลังของหมอกใหม่ขับไล่ศัตรูไปถึงเมืองนาย ห่างจากเมืองนายเพียง ๘ กิโลเมตร ทหารพม่าเอาปืนใหญ่ยิงใส่ทหารของหมอกใหม่ ฝ่ายเจ้าฟ้าหมอกใหม่ ได้ถอยร่นลงมา เจ้าแก้วเม็งขุนโยง จึงนำกองกำลังประมาณ ๑ พันไปตั้งกรอยู่ที่กลางเคอ บ้านหาด บ้านจิต ฮายก้วย ฝ่ายศัตรูถอยหลังติดอยู่ในวงล้อมของเจ้าแก้วเม็งหมอกใหม่ อยู่บริเวณนั้น จึงรีบถอยกำลังกลับ

ปีใด ๑๙๔๗ ปีก่อจำ ตรงกับปีค.ศ. ๑๘๕๓ แม่ทัพของพม่าขอกำลังสนับสนุนเพิ่มเติม เพื่อต่อสู้กับเจ้าฟ้าหมอกใหม่ เจ้าขุนหล่นมารอรับศึกอยู่ที่นาแก ตีอนิว ถูกฝ่ายพม่าล้อมไว้ ๓๐ กว่าวัน ทำให้ฝ่ายของเจ้าฟ้าโกหล่นขาดเสบียง และยุทธโศภรณ์ เจ้าฟ้าโกหล่นใช้ความรู้ทางโหราศาสตร์ใช้คาถามวยเอ็กทำเทียนนอนหลับล้มตัวใส่ศัตรู ยามเที่ยงคืนไปหุหนวก จูงนำกำลังตีฝ่าวงล้อมศัตรูออกไป เข้าล้อมยึดเอาเมืองหมอกใหม่กลับคืนมา

ยามที่พ่อเจ้าขุนหล่นนั้นนั้น หัวเขากับศรีจะเสมอกัน จึงมีสมญานามว่า “เจ้าฟ้าสามหัว” ต่อมาภายหลังการศึกสงบลง เจ้าฟ้าโกหล่นจึงสร้างเวียงใหม่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำยม ให้เจ้าแกมเมิงโหลงขุนโยงอยู่ปกครอง ส่วนตัวเองนั้นอยู่ที่เวียงเก่า ทางด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำยม

เจ้าฟ้าโกหล่น หรือขุนหล่น พออายุมากขึ้น เจ้าแกมเมิงโหลงขุนโยงลูกชายก็มีความสามารถในด้าน การศึก การปกครอง เจ้าฟ้าโกหล่นจึงได้มอบภาระการดูแลบ้านเมืองให้แก่ลูกชายขุนโยง และขุนสิ่ง ซึ่งเป็นพองเมือง ในช่วงที่ชราภาพมากขึ้นอาณาจักรของเจ้าฟ้าโกหล่นก็ถือว่ากว้างใหญ่ และเข้มแข็งระดับหนึ่ง ประชาชนจึงเรียกท่านว่า “เจ้าเป็งเฒ่า”

ปีก่อจำ ๑๒๓๕ ตรงกับปีค.ศ. ๑๘๗๒ ได้ตราสัญลักษณ์ กำบอจ้ำ ตีรีปะวะระมะมหาหุ่นตีะ พออายุของเจ้าฟ้าโหลงขุนหล่น ได้ ๙๐ ปีปกครองบ้านเมืองมาเป็นเวลา ๔๐ ปี จึงถึงแก่อสัญกรรม ตรงกับปีใด ๑๙๗๙ ปีค.ศ. ๑๘๘๕ ปีก่อจำ ๑๒๔๖ หลังจากทิวสัญกรรมแล้ว เจ้าฟ้าเมืองยางแดงจึงถือโอกาสเข้าตีเมืองหมอกใหม่ เนื่องจากไม่ได้เตรียมความพร้อมทางด้านกำลังทหารไว้เหมือนแต่ก่อน จึงสู้กำลังของยางแดงไม่ได้ เสียเมืองหมอกใหม่ให้แก่ยางแดง ศพของเจ้าฟ้าโกหล่นได้ทำการฌาปนกิจที่ต่อม่อ ตอนใต้ของบอกใหม่ซึ่งอยู่ในเขตของยางแดง สำหรับเส้นผมของเจ้าฟ้าโกหล่นนั้นไฟไม่ไหม้ ลูกหลานจึงได้นำกลับมาแบ่งกันบูชาจนถ้วนทั่ว

ลำดับเจ้าฟ้าหมอกใหม่

- ❖ เจ้าฟ้าโหลงจายแก้ว (AD ๑๘๐๐ - ๑๘๑๙)
- ❖ ขุนอ้ายนายหนาน คัดดียา (AD ๑๘๑๙ - ๑๘๒๕)
- ❖ เจ้าฟ้ามือปือด (AD ๑๘๒๕ - ๑๘๓๓)
- ❖ เจ้าคำอู๋ (AD ๑๘๓๓ - ๑๘๔๕)
- ❖ เจ้าฟ้าขุนหล่น (โกหล่น) (AD ๑๘๔๕ - ๑๘๘๕)
- ❖ เจ้าฟ้าขุนโหลง (AD ๑๘๘๕ - ๑๘๘๘)

- ❖ เจ้าฟ้าขุนโหลงขุนมั่ง (AD ๑๘๘๘ - ๑๙๐๐)
ขุนพักก่าเน (ปกครองช่วงหนึ่ง) (AD ๑๙๐๐ - ๑๙๐๕)
- ❖ เจ้าขุนแปง (AD ๑๙๐๕ - ๑๙๐๗)
เจ้าฟ้าแน (ปกครองช่วงหนึ่ง) (AD ๑๙๐๗- ๑๙๑๐)
- ❖ เจ้าฟ้าขุนแหลง (AD ๑๙๑๐ - ๑๙๑๔)
เหน่คย้ากขุนช่อง (AD ๑๙๑๔ - ๑๙๑๗)
- ❖ เจ้าฟ้าโหลงเจ้าขุนช่อง (AD ๑๙๑๗ - ๑๙๔๒)
- ❖ เจ้าจ๋ามทุน (AD ๑๙๔๒ - ๑๙๕๑)

.....

ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

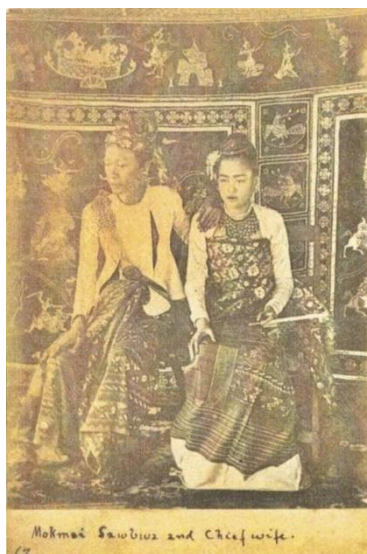
ผู้แปล

อ้างอิง

เอกสารสำเนาแผ่นใหญ่มีชื่อในหัวชื่อว่า “เจ้าฟ้าโหลง นายน้อยโกหล่าน (AD ๑๗๙๕ - ๑๘๘๕)”
ได้รับมอบมาจากพี่น้อง เมืองหมอกใหม่ เครือข่ายศูนย์ไทใหญ่ศึกษาวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

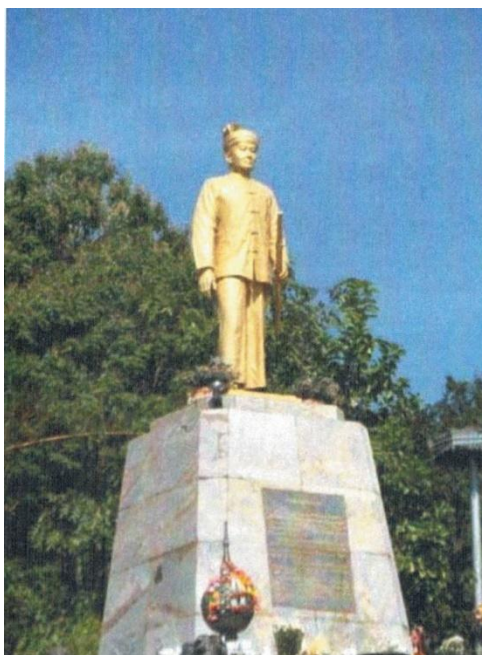
คำบอกเล่าเพิ่มเติม เหตุที่ได้ชื่อว่า “โกหล่าน” จึงหมายถึง เก๋าว่า เนื่องจากเป็นเป็นคนรูปร่างสูง เก๋า
“หล่าน” เป็นภาษาพม่า หมายถึง าว ฉะนั้น “โกหล่าน” จึงหมายถึง เก๋าว่า เนื่องจากเป็นคนรูปร่างสูงใหญ่ มี
พลังกำลังมาก สามารถถือปืนคาบศิลากระโดดขึ้นคอช้างได้สูงถึง ๙ วา จึงได้ชื่อว่า “โกหล่าน”

ปีกอจ่า หมายถึง ปีกุลศักราชที่พม่าใช้อยู่ในปัจจุบัน

เจ้าฟ้าขุนโหลง

ประวัติพญาสิงหนาทราชา และเจ้าฟ้าผู้ครองเมืองแม่ฮ่องสอน

พญาสิงหนาทราชา มีนามเดิมที่ไทใหญ่เรียกว่า พก่าเติ๊กซาน พม่าเรียกว่า ซานกะเล เป็นคนเมื่อจำมกา เขตหมอกใหม่ เคยเป็นทหารของเจ้าฟ้าโกหล่านเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ได้เดินทางเข้ามาในเขตแดนไทยในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ พร้อมกับสมุนคู่ใจคือ ปู่ขุนโทะ โดยได้พักพิงอยู่กับ พก่าหม่อง ผู้นำหมู่บ้านปางหมู ที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าแก้วเมืองมาในปีพ.ศ. ๒๓๗๔ เมื่อครั้งเดินทางมาตรวจหัวเมืองทางตะวันตกและจับช้างป่าบริเวณลุ่มน้ำปาย ซึ่งเจ้าแก้วเมืองมาได้รวบรวมผู้คนทีกระจัดกระจายเป็นชุมชนขึ้นชื่อว่าบ้านปางหมู โดยแต่งตั้งให้พก่าหม่องเป็นผู้นำ เรียกว่าปู่เหง (กำนัน) ด้วยความดีและความขยันขันแข็งของซานกะเล พก่าหม่องจึงยกบุตรสาวชื่อนางใส เป็นภรรยา มีบุตรด้วยกันหนึ่งคน ชื่อว่านางคำ แต่เสียชีวิตตั้งแต่เมื่อยังเล็ก

ปี พ.ศ. ๒๔๐๗ บริษัทบริติชบอเนียว ได้เข้ามาทำไม้ในบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ในลำานนา รวมทั้งตามแนวชายแดนเขตเมืองปาย เมืองแม่ฮ่องสอน และแม่สะเรียง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๐๙ เกิดการสู้รบระหว่างเจ้าฟ้าโกหล่าน แห่งเมืองหมอกใหม่ กับเจ้าฟ้าเมืองนาย เจ้าฟ้าโกหล่านสู้ไม่ได้ จึงได้อพยพครอบครัวเข้ามา มีนางเกียงภรรยา เจ้าขุนโหลงบุตรชาย และหลานอีก ๔ คน ประกอบด้วย ขุนแจ เจ้าหอม เจ้านางนุ และเจ้ายางเมื้อะ โดยมาพักพิงอยู่กับแสนโกม บุตรเขยพก่าหม่อง ซึ่งมีตำแหน่งเป็นปู่กำ (ผู้ใหญ่บ้าน) ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนอยู่ในขณะนั้น แต่เนื่องจากเจ้า

ฟ้าโกหล่านเป็นคนหัวหาญ ดุดัน มาพักพิงได้ไม่นาน เจ้าฟ้าโกหล่านได้ยกกำลังไปยึดเมืองปาย และในปี พ.ศ. ๒๔๑๒ ได้ฮึกเหิมถึงขนาดยกกองกำลังจะไปยึดเมืองเชียงใหม่ จึงถูกกองทัพของเมืองเชียงใหม่ตีแตกพ่ายในเขตแม่ริมปัจจุบัน จึงได้หนีกลับไปยังเมืองหมอกใหม่ ทิ้งลูกหลานไว้ที่เมืองแม่ฮ่องสอนแล้วหายสาบสูญไป โดยไม่ได้ข่าวคราวอีกเลยตั้งแต่ครั้งนั้นเป็นต้นมา

ต่อมานางใส ภรรยาของชานกะเลได้เสียดชีวิตลง ชานกะเลจึงได้แต่งงานใหม่กับนางเม็ยะ หลานสาว เจ้าฟ้าโกหล่าน จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๑๑ ชานกะเล หรือพ่อเต็กชานพร้อมด้วยนางเม็ยะภรรยา และปู่ขุนโทะ ได้เดินทางล่องใต้ไปยังขุนยวม รวบรวมผู้คนทั้งชาวไทใหญ่และชาวกระเหรี่ยงตั้งเป็นเมืองขุนยวมขึ้น ได้ทำมาค้าขายไม้สักกับรัฐบาลอังกฤษ เห็นความดีของชานกะเล จนในปี พ.ศ. ๒๔๑๕ จึงได้เรียกตัวไปรับใช้ที่เมืองเชียงใหม่

ปีพ.ศ. ๒๔๑๗ เจ้าอินทวิชยานนท์ ตั้งแต่งตั้งพ่อเต็กชาน หรือชานกะเล เป็น “พญาสิงหนาท” ของเมืองขุนยวมเป็นคนแรก นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่เมืองขุนยวม ต่อมาเมืองเชียงใหม่ได้ยกฐานะเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองหน้าด่าน เมืองขุนยวม ตรงปายเป็นเขตแดน มีเมืองยวมใต้(แม่สะเรียง) เป็นเมืองรอง ได้เพิ่มบรรดาศักดิ์ของพญาสิงหนาท เป็นพญาสิงหนาทราชา ให้ไปปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน ในปีนี้เองพญาสิงหนาทราชา ไปสร้างเจดีย์องค์เล็กบนพระธาตุดอยกองมู เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่ได้รับบรรดาศักดิ์ ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๑๘ ได้สร้างพระนอน ซึ่งเป็นพระประจำวันเกิด (วันอังคาร) ของพญาสิงหนาทราชา เพื่อให้เป็นพระประธานคู่มือแม่ฮ่องสอน หลังจากนั้นก็ได้สร้างพระนอนที่วัดผาอ่าง และสร้างกำแพงประตูเมือง

ปีพ.ศ. ๒๔๒๗ พญาสิงหนาทราชาได้ถึงแก่กรรม เมืองเชียงใหม่จึงได้แต่งตั้งนางเม็ยะ ภรรยาของพญาสิงหนาทราชา เป็นเจ้านางเม็ยะ เจ้าฟ้าองค์ที่ ๒ ครองเมืองแม่ฮ่องสอน และแต่งตั้งปู่ขุนโทะ เป็นพญาขันธเสมา ราชานุรักษ์ เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน เจ้านางเม็ยะได้บูรณะวันพระนอน สร้างพระยืนปางห้ามญาติ กลางดอยกองมู สิ่งหิ้งวัดพระนอน และสร้างวัด
ม่วยต่อ

ปี พ.ศ. ๒๔๓๒ บริษัทบอมเบย์เบอร์มา เข้ามาทำการค้าขายไม้ โดยเช่าจากรัฐบาลสยาม ได้รับสัมปทานเป็นเวลา ๕๐ ปี

ปี พ.ศ. ๒๔๓๔เจ้านางเม็ยะถึงแก่กรรม ทางเชียงใหม่จึงได้แต่งตั้งปู่ขุนโทะ หรือพญาขันธเสมาราชานุรักษ์ เป็นพญาพิทักษ์สยามเขต ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าองค์ที่ ๓ ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน

ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ไทยเสียดินแดน ๑๓ หัวเมืองให้แก่อังกฤษ เพราะเห็นว่าดินแดนเหล่านี้คุ้มคุ้มไปด้วยไม้สัก

ปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ตั้งอธิบดีป่าไม้คนแรกของไทยที่เชียงใหม่ คือ มร.เอสเลด เป็นชาวอังกฤษ ที่มาดูแลการทำไม้ในเขตเชียงใหม่ รายงานระบุว่า “แม่ฮ่องสอนเป็นเมืองที่มีไม้สักมากที่สุดในโลก” รวมไม้สัก ๕ ส่วน อยู่บริเวณแม่น้ำคาง (แม่ฮ่องสอน) ๒ ส่วน เชียงใหม่ ๑ ส่วน น่าน ๑ ส่วน ลำพูน ลำปาง แพร่ ๑ ส่วน

ปี พ.ศ. ๒๔๔๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๕) โปรดเกล้าให้รวมเมืองยวมใต้ เมืองขุนยวม เมืองปาย ตั้งเป็นบริเวณเชียงใหม่ตะวันตก ตั้งที่ว่าการแขวงที่ขุนยวม แต่งตั้ง “นายโหมด” เป็นนายแขวง (แจ้งความเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๙)

ปี พ.ศ. ๒๔๔๖ ย้ายที่ว่าการแขวงเมืองขุนยวม ไปอยู่ที่เมืองยวมใต้ แล้วเปลี่ยนชื่อบริเวณเชียงใหม่ตะวันตก เป็นบริเวณพายัพเหนือ

ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ พญาพิทักษ์สยามเขตถึงแก่กรรม ทางเชียงใหม่จึงได้แต่งตั้งบุตรของพญาพิทักษ์สยามเขตกับเจ้านางนุ มีชื่อว่า ขุนหลู่ เป็น พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นองค์ที่ ๔ ซึ่งเป็นเจ้าฟ้าองค์สุดท้ายของเมืองแม่ฮ่องสอน

ปี พ.ศ. ๒๔๕๓ โปรดเกล้าให้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองยวมใต้ เมืองขุนยวม และเมืองปาย เป็นเมืองจัตวา ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ แล้วย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองยวมใต้ มาตั้งที่เมืองแม่ฮ่องสอน แล้วโปรดเกล้าให้พระศรีสุรราช (เปลื้อง) เป็นเจ้าเมืองคนแรก ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดคนแรกของจังหวัดแม่ฮ่องสอน สำหรับพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าองค์สุดท้ายถูกปลดจากตำแหน่ง ให้รับบำนาญปีละ ๓๐๐ รูปี

ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เลิกการปกครองในระบบมณฑล ตั้งเป็น จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

เพชรราชภัฏ-เพชรล้านนา ด้านมนุษยศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ครุภูมิปัญญาไทย

ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประวัติ เจ้าแก้วเมืองมา

เจ้าแก้วเมืองมา เป็นบุตรของเจ้าราชวงศ์คำมูล พระผู้น้องของพระเจ้ามโหตรประเทศราชธาธิบัติ (เจ้าหนานมหาราช) ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ องค์ที่ ๕ แห่งราชวงศ์ทิพย์จักร ซึ่งทั้งพระเจ้ามโหตรประเทศราชธาธิบัติ และเจ้าราชวงศ์คำมูล ต่างก็เป็นบุตรของเจ้าพ่อเฮือนด้วยกันทั้งสององค์ ดังนั้นเจ้าแก้วเมืองมาจึงมีศักดิ์เป็นหลานของพระเจ้ามโหตรประเทศราชธาธิบัติ

ในปีพ.ศ.๒๓๗๔ สมัยพระยาพุทธวงศ์ เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ องค์ที่ ๔ ได้ตั้งให้เจ้าแก้วเมืองมาเป็นแม่กองหัวหน้าคุมกำลังขึ้นไปตรวจเขตแดนนครเชียงใหม่ด้านตะวันตกและจับช้างป่า เจ้าแก้วเมืองมาได้เดินทางสู่เมืองปาย แล้วเลียบไปตามฝั่งแม่น้ำปายลงมาทางใต้ จนพบพื้นที่ราบป่าโปร่งแห่งหนึ่งริมฝั่งน้ำปายเป็นบริเวณที่มีหมู่ป่ามาหากินบริเวณปางเป็นจำนวนมาก เห็นว่าทำเลดีเหมาะสมที่จะตั้งเป็นบ้านเมือง จึงหยุดพักไพร่พล แล้วรวบรวมชาวบ้านซึ่งเป็นชาวไทใหญ่ที่อยู่กระจัดกระจายมารวมกันเป็นชุมชน แต่งตั้งชาวไทใหญ่ชื่อพะกำหม่องเป็นหัวหน้าปกครองหมู่บ้าน ตั้งชื่อว่าบ้านโป่งหมู ต่อมาเพี้ยนเป็นปางหมู ปัจจุบันคือชุมชนบ้านปางหมู หมู่ที่ ๑ ตำบลปางหมู อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

เมื่อจัดตั้งหมู่บ้านปางหมูเสร็จแล้ว เจ้าแก้วเมืองมาได้เดินทางล่องลงใต้จนถึงลำห้วยแห่งหนึ่ง ซึ่งชาวไทใหญ่ตั้งเป็นบ้านเรือนอยู่ก่อนแล้ว จึงหยุดพักไพร่พลและให้ช้างต่อหมอควาญออกจับช้างป่าในบริเวณนั้น เจ้าแก้วเมืองมาได้มอบหมายให้บุตรเขยพะกำหม่องที่ชื่อ แสนโกม ที่ติดตามมา ไปชักชวนชาวไทใหญ่ที่ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจาย ให้มาอยู่รวมกันเป็นชุมชน แล้วแต่งตั้งแสนโกมเป็นผู้นำ ตั้งชื่อหมู่บ้านว่าแม่ฮ่องสอน หมายถึง ฮ่อง หรือ ร่องน้ำที่ใช้ฝึกสอนช้างป่า ต่อมาพะกำหม่องและแสนโกมได้ชักชวนผู้คนที่อยู่ใกล้เคียง ให้อพยพครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนอยู่ทำมาหากินจนหนาแน่นขึ้นทั้งสองชุมชนดังกล่าวแล้ว

ในปีนี้เอง เจ้าแก้วเมืองมาได้ปักเสาเพื่อบวงสรวงในการจับช้างป่าขึ้น ณ บริเวณหน้าโรงช้างต่อ (บริเวณหน้าสภ.เมืองแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน) ตรงกับวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๘ (เดือน ๑๐ เหนือ) ก่อนปักเสาได้ฆ่าช้างพรายน้อย ๑ ตัว ณ ที่หลุมเสานั้น เพื่อให้วิญญาณของช้างพรายน้อยเรียกช้างป่ามาสู่คอก เจ้าแก้วเมืองมาใช้เวลาทำการจับและสอนช้างป่าอยู่ ๔ ปี จึงเดินทางกลับเชียงใหม่ ได้ช้างที่มีลักษณะดีไปมอบเจ้าเมืองเชียงใหม่ จำนวน ๖ เชือก ก่อนจะเดินทางกลับได้เรียกประชุมผู้นำทั้งสอง ได้แก่ พะกำหม่องและแสนโกม กำชับเรื่องเสาหลักบวงสรวงการจับช้างป่า ขอให้ช่วยกันทะนุบำรุงให้เป็นเสาหลักเมืองเสีย ทั้งสองจึงช่วยกันปรับปรุงซ่อมแซมโดยใช้เสาที่เป็นไม้ หนามเมืองแม่ (ไม้แงะ) แก้วแกะสลักช้างไม้ตัวหนึ่งเพื่อเฝ้าดูแล

เสาดันนี้ พร้อมกับสร้างหอขึ้นมาหนึ่งหลังได้ชื่อว่า ศาลเจ้าพ่อช้าง หรือเจ้าหอคำ ต่อมากลายเป็นศาลเจ้าแก้วเมืองมานั่นเอง

จึงถือได้ว่า เจ้าแก้วเมืองมา คือผู้ดำริก่อสร้างเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นคนแรก เป็นประวัติศาสตร์ที่ลูกหลานควรเรียนรู้และจดจำ

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๓๙๙ พระกาเด็กขาน หรือขานกะเล คำเมืองจ๋ามกา หมอกใหม่ ได้อพยพมาพึ่งพาพระกาหม่องที่บ้านปางหมู จนได้เป็นบุตรเขยของพระกาหม่อง และต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๐๙ เจ้าฟ้าโกหล่านแห่งเมืองหมอกใหม่ก็ได้หนีภัยการสู้รบกับเจ้าฟ้าเมืองนาย โดยพาครอบครัวมาพึ่งพาแสนโกมที่เมืองแม่ฮ่องสอน หลังจากนั้นอีกไม่กี่ปีเหตุการณ์วุ่นวายก็เกิดขึ้น เจ้าฟ้าโกหล่านบาดหมางกับผู้นำเมืองปาย ปี พ.ศ.๒๔๑๒ เจ้าฟ้าโกหล่านจึงได้ยกกองกำลังไปยึดเมืองปาย แล้วฮึกเหิมถึงขนาดยกกำลังไปตีเมืองเชียงใหม่ จนถูกกองทัพเชียงใหม่ตีแตกที่แม่ริม หนีกลับไปเมืองหมอกใหม่ ท้าพเชียงใหม่ไล่ตามไปจนถึงฝิ่งน้ำสาละวิน พระกาหม่องและแสนโกมเกรงว่าจะถูกกล่าวหาให้ที่פקพิงกภู จึงต้องอพยพครอบครัวหนีอาญาไปทางฝิ่งพม่า ขณะนั้นขานกะเลในฐานะเจ้าเมืองขุนยวม ซึ่งไม่มีส่วนรู้เห็นกับเจ้าโกหล่าน ได้มาคอยต้อนรับท้าพเชียงใหม่ที่เมืองแม่ฮ่องสอน ที่สุดก็ถูกเชิญตัวไปกักขังสอบสวนที่เชียงใหม่เป็นเวลา ๒ ปี

เนื่องจากได้แต่งงานกับนางเม็ยะซึ่งถือว่ามีเชื้อสายผู้ครองเมืองเชียงใหม่ และด้วยความดีที่เคยเก็บค่าต่อไม้จากบริษัทฝรั่งส่งให้เมืองเชียงใหม่ ที่สุดก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพญาสิงหนาทมาครองเมืองขุนยวม ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๑๗ เชียงใหม่ได้ยกเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองหน้าด่าน จึงได้แต่งตั้งพญาสิงหนาทราชามาปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน ถือเป็นผู้ครองเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก ชาวไทใหญ่เรียกว่า เจ้าฟ้า

หลังจากนั้นมา ก็มีเจ้าฟ้าที่ได้รับการแต่งตั้งจากเชียงใหม่มาปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนอีก ๓ องค์ คือ เจ้านางเม็ยะ พญาพิทักษ์สยามเขต และพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี หลังจากนั้นมาก็มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนในเวลาต่อมา

เรื่องราวเหล่านี้บางเหตุการณ์ไม่มีผู้ใดทราบข้อมูลมาก่อน ที่สุดก็ได้ถูกเปิดเผยขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๕๙ ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๗ มีพิธีเลี้ยงเมืองที่ศาลเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก (หอเจ้าเม็งโหลง) เจ้าพ่อแก้วเมืองมาได้ลงมาสิงร่างทรงของเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก (แม่นวนล) แล้วบอกกล่าวเรื่องราวนายประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์ เก) ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอนและประชาชนชาวแม่ฮ่องสอนที่มาทำพิธีเลี้ยงเมืองได้ฟัง โดยท่านเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟังเป็นลำดับ ซึ่งตรงกับข้อมูลที่นายประเสริฐ ประดิษฐ์ได้สืบค้นมา

บ้างแล้วหลายปีก่อนหน้านั้น ท่านยังบอกอีกว่า สาเหตุที่หายไปเกือบ ๒๒ ปีนั้น เนื่องจากเบ็องบนไม่
อนุญาต เพิ่งจะได้รับอนุญาตมาพบประชาชนในปีนี้อเอง ทั้งยังได้ขอร้องให้ช่วยกันบูรณะซ่อมแซมเสาเจ้าพ่อช้าง
และศาลของท่าน เพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองแม่ฮ่องสอน สืบไป
การเลี้ยงเมืองเจ้าแก้วเมืองมา จึงยึดเอาวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๘ (เดือน ๑๐ เหนือ) เป็นสำคัญ

.....
นายประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)
ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
เรียบเรียง ปี ๒๕๕๙

ประวัติ พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี (เจ้าฟ้าขุนหลู่)
เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ (องค์สุดท้ายของเมืองแม่ฮ่องสอน)

เจ้าฟ้าขุนหลู่ เป็นนามที่ชาวแม่ฮ่องสอนเรียกขานเจ้าฟ้าองค์สุดท้ายของเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้รับพระนามจากเจ้าเมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้นว่า พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าขุนหลู่เป็นบุตรของพญาพิทักษ์สยามเขตต์กับเจ้านางเมื้อยะ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าฟ้าปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนในปี ๒๔๕๐ หลังจากที่พญาพิทักษ์สยามเขตต์ผู้เป็นบิดาได้ถึงแก่อนิจกรรม เจ้าฟ้าขุนหลู่ได้แต่งงานกับเจ้านางซุจา มีธิดาด้วยกันหนึ่งคนชื่อว่า เจ้าแหล่ง ชาวแม่ฮ่องสอนเรียกว่า เจ้าปี่แหล่ง ชื่อที่เป็นทางการที่เจ้าดารารัศมีทรงตั้งให้ในงานปอยต่างอยู่ (อาบเดือน) คือ พรรณี ศรีฮ่องสอน ต่อมาเจ้านางได้แต่งงานกับ นายประพิณ จันทรประยูร มีบุตรด้วยกัน ๓ คน ประกอบด้วย นางสาวสมจิต จันทรประยูร ปัจจุบันอายุ ๘๔ ปี นายวิรัช จันทรประยูร อายุ ๗๗ ปี และนายสมชาย จันทรประยูร (เสียชีวิตเมื่ออายุได้ ๖๒ ปี)

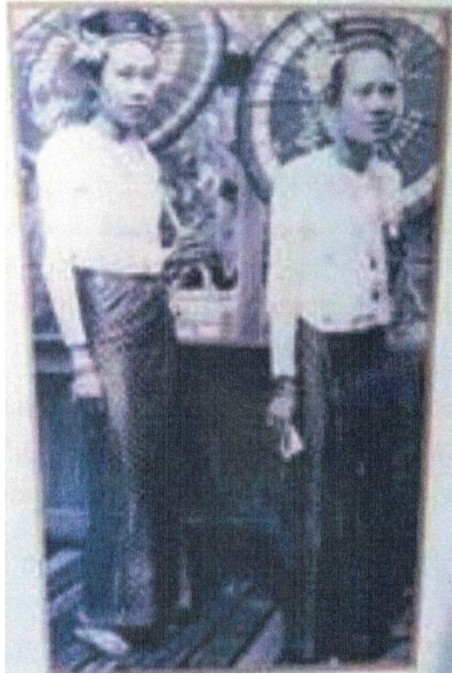
พ่อเผ่าตาเอ ตียะวงศ์ ได้เล่าว่า ก่อนที่จะแต่งงานกับนายประพิณ จันทรประยูร สมัยยังเป็นสาวรุ่นเจ้าแหล่งมีคนมาแอบชอบ หนึ่งในนั้นคือ นายศรีบุตร เป็นคนของกระทรวงมหาดไทยที่มีหน้าที่มาดูแลจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่เจ้าฟ้าขุนหลู่ไม่ชอบ มีอยู่ครั้งหนึ่งลุงมน คนดูแลเจ้าแหล่งในหอเจ้าฟ้า ถูกเจ้าฟ้าเขียนตีเพราะไม่ดูแลเจ้านางให้ดี ปล่อยให้ นายศรีบุตรมาเกาะเกาะเที่ยวหา ในที่สุดทั้งเจ้าฟ้าและเจ้านางซุจา ก็ได้ให้เจ้าแหล่งแต่งงานกับครูประพิณ จันทรประยูร ผู้เป็นบุตรชายของจเรน้อยในหอเจ้าฟ้านั่นเอง สำหรับจเรที่เป็นตัวหลักในหอเจ้าฟ้ามีชื่อว่า ปูน้อยวงศ์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพญาวิจัย

เครื่องทรงของเจ้าฟ้า ที่คล้ายเครื่องอิสริยยศ เวลาจะเดินทางไปไหนมาไหน จะประกอบไปด้วย ทิวา (ร่มสีขาว) และหอกเงินอีก ๒ เล่ม จะมีผู้ติดตามอารักขาจำนวนหนึ่ง เจ้าฟ้ามักจะเดินทางไปเยี่ยมชมที่นา ที่เรียกว่า นาเจ้าฟ้า (บริเวณโรงแรมเม้าเท่นอินน์ในปัจจุบัน) โคนเดินผ่านทางซัวเผือก (ซัวมุง) เจ้าฟ้าขุนหลู่ได้แบ่งที่ดินบริเวณหอเจ้าฟ้าทางทิศตะวันออกให้แก่สถานีอนามัย ต่อมาได้สร้างเป็นโรงพยาบาลแม่ฮ่องสอน (ปัจจุบันคือที่ทำการศาลเยาวชนและครอบครัวแม่ฮ่องสอน)

มีสิ่งที่น่ามหัศจรรย์เกิดขึ้น เมื่อเกิดไฟไหม้หอเจ้าฟ้า เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๖๖ ก่อนพ่อเผ่าตาเอ ตียะเกิด ๒ ปี หอเจ้าฟ้ามีลักษณะเป็นเฮินไต่สองสอง (จั่วแฝด) มุงด้วยใบตองตึง มีความเก่าแก่มากจนหลังคามีปลวกกิน สาเหตุของไฟไหม้เกิดจากสะเก็ดไฟจากการก่อไฟหุงข้าวปลิวขึ้นบนชายคาซึ่งอยู่ในช่วงฤดูหนาว ทำให้ไฟลุกลามไหม้หอเจ้าฟ้าจนมอดสิ้น ปัจจุบันคงเหลือศาลเล็กๆ สองหลังที่ลูกหลานได้สร้างไว้เป็นอนุสรณ์ ยังคงกราบไหว้บูชาอยู่ทุกวันนี้

เจ้าปี่แหล่ง หรือ พรรณี ศรีฮ่องสอน บุตรสาวองค์เดียวของเจ้าฟ้าขุนหลู่เป็นคนที่มิบุญน้อย ได้เสียชีวิตด้วยการตกเลือดจากการฝึกปั่นรถจักรยาน ณ บริเวณสนามบิน เนื่องจากตั้งท้องอ่อนๆ บุตรคนที่ ๔

สมัยนั้นการแพทย์ยังไม่เจริญ ไม่สามารถยับยั้งอาการตกเลือดได้ จึงเกิดอาการช็อก เสียชีวิตในเวลาต่อมา ในขณะที่ลูกเต้าก็ยังเล็กอยู่ในที่สุดคุณครูประพิน จันทรประยูร ก็ได้แต่งงานใหม่กับ นางสุคนธ์ มโนวงศ์ มีบุตรด้วยกัน ๓ คน จวบจนอายุได้ ๙๖ ปี คุณครูประพิน จันทรประยูร ก็ได้ถึงแก่อนิจกรรม

เจ้าปู่ແຫ່ງ (พรรณี ศรีฮ่องสอน) บุตรสาว และ นางซูจ่า มารดา

เจ้าฟ้าขุนหลู่ หรือพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี ถือเป็นเจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ และเป็นองค์สุดท้ายของเมืองแม่ฮ่องสอน หลังจากมีการรวมล้านนาเข้ากับสยามในสมัย ร. ๕ แล้วมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามมาอย่างต่อเนื่อง บทบาทเจ้าฟ้าในการปกครองบ้านเมืองจึงหมดความสำคัญไป อย่างไรก็ดี เจ้าฟ้า ถือเป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของการสร้างบ้านแปงเมือง ที่ผู้คนรุ่นหลังสมควรได้ศึกษาเรียนรู้ และระลึกถึงคุณงามความดีของท่าน สมดังคำกล่าวที่ว่า "เพราะมืออดีต จึงมีปัจจุบัน"

ขอกราบคารวะ เจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอนทุกองค์ ที่ทำให้มีแม่ฮ่องสอนในวันนี้ ในนามประชาชนคนแม่ฮ่องสอน ที่รักและภูมิใจในถิ่นเกิดยิ่ง ขออำนาจอวยชัยให้จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม สมดังที่ผู้ปกครองในแต่ละยุคได้พัฒนาสั่งสมมาจนถึงวันนี้ ให้สอดคล้องกับคำขวัญจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ควรเปลี่ยนเป็น "เมืองในหมอกงามหรรษา กองมูเสียดฟ้า ป่าเขียวขจี ผู้คนงาม สีสันถิ่นบัวตอง"

รายนามบุตร หลาน เหลน เจ้าฟ้าขุนหล้าและเจ้านางซุจ่า

บุตร มีบุตรสาวองค์เดียว คือ เจ้าแหล่ง หรือเจ้าปี่แหล่ง ชื่อที่เป็นทางการ พรรณี ศรีฮ่องสอน หลาน ๓ คน ประกอบด้วย

- ❖ นางสาวสมจิต จันทรประยูร อายุ ๘๔ ปี โสด (เสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๒)
- ❖ นายวิรัช จันทรประยูร อายุ ๗๗ ปี
- ❖ นายสมชาย จันทรประยูร เสียชีวิตเมื่ออายุได้ ๖๒ ปี

เหลน ๓ คน

- ❖ นายวิรัช จันทรประยูร แต่งงานกับนางประภาพร จันทรประยูร มีบุตรด้วยกัน ๓ คน คือ นายปฎิญา จันทรประยูร นางภคพร จันทรประยูร และนางลักขณะ จันทรประยูร
- ท่านทั้งหลายที่กล่าวนามมานี้ มีเลือดเนื้อเชื้อไขของเจ้าฟ้า นักปกครองของเมืองแม่ฮ่องสอน ชาวแม่ฮ่องสอน ควรแสดงความเคารพยกย่องตามสมควรแก่โอกาส

ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

อ้างอิง

จากการสัมภาษณ์

- ❖ คุณพ่อประพิณ จันทรประยูร (สมัยยังมีชีวิตอยู่)
- ❖ นายเสถียร เจริญพานิช (สมัยยังมีชีวิตอยู่)
- ❖ พ่อเต๋ม๋าตาเอ ตียะวงศ์
- ❖ นางสาวสมจิต จันทรประยูร
- ❖ นายวิรัช จันทรประยูร
- ❖ นายสมชาย จันทรประยูร
- ❖ นางลักขณะ จันทรประยูร

ประวัติ ปู่เมือง
พ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์

.....

พ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์ อายุ ๙๓ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๔๖๘ ณ เมืองแม่ฮ่องสอน บิดาชื่อ พ่อลุงน้อยอู๋ มารดาชื่อนางสี มารดาเป็นคนของเจ้าฟ้าขุนหลู่ (พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี) พ่อเฒ่าตาเอเป็นบุตรคนเดียวของพ่อลุงน้อย มีพี่ชายพี่สาวต่างบิดาดังนี้ ๑. ลุงล่างโปกยา ๒. นางสี ๓. แม่จางทุน ๔. นางเหลินคำ

พ่อเฒ่าตาเอ ทำหน้าที่ปู่เมือง (ดูแลศาลเจ้าเมือง เจ้าข้อมือเหล็ก) ตั้งแต่สมัยนายอนันต์ วงศ์วานิช เป็นนายกเทศมนตรีเมืองแม่ฮ่องสอน สมัยนั้นยังไม่มีกรมอบหอบเจ้าเมืองให้อยู่ในความดูแลของเทศบาล ประชาชนช่วยกันดูแลจัดการกันเอง เพิ่งมีการมอบให้เทศบาลมาดูแลในสมัยนายอนันต์ วันไชยธนวงศ์ มาทำหน้าที่นายกเทศมนตรี

พ่อเฒ่าเล่าว่า ศาลเจ้าเมืององค์แรกคือเจ้าชูลาย ชาวแม่ฮ่องสอนอัญเชิญมาจากอำเภอปาย โดยอาศัยร่างทรงที่ปางมะผ้า ต่อจากนั้นก็เป็นเจ้าของคำแหลง ส่วนเจ้าไข่คำนั้นเป็นเทพที่คอยปกป้องดูแลหอเจ้าเมืองอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาก็เป็นเจ้าข้อมือเหล็กที่ถือว่าเป็นเจ้าเมืองโหลงของจังหวัดแม่ฮ่องสอน (เป็นหัวหน้าของตระกูลบรรพบุรุษเทพทั้งหลาย)สำหรับร่างทรง ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ทรงเจ้า ศาลเจ้าเมืองเจ้าข้อมือเหล็กตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ประกอบด้วย

- ❖ ป่าวัน (สมัยที่พ่อเฒ่าตาเอยังไม่เกิด)
- ❖ ป่าจิ้งปี่
- ❖ ป่าซ้อ
- ❖ ป่านวล

การเลี้ยงเมืองของศาลเจ้าเมืองเจ้าข้อมือเหล็ก ในอดีตใช้เงินปอย จำนวน ๑๒ เผิน ต่อมาในสมัยป่าซ้อทำหน้าที่ร่างทรงได้ลดลงมาเหลือเพียง ๒ เผิน เนื่องจากเตรียมการไม่ทัน พอมาถึงสมัยป่านวลทำหน้าที่ร่างทรงก็มีการฟื้นฟูกลับมาใช้ ๑๒ เผินเหมือนเช่นเดิม

ในสมัย ที่ศาลเจ้าเมืองอยู่ในความดูแลของประชาชนนั้น พอถึงเวลาเลี้ยงเมืองในเดือน ๗ ก็จะมีการเก็บเงินหมากแคว็กแหลง (เงินสำหรับใช้จ่ายในการทำพิธีและเงินค่าตอบแทนปู่เมือง ร่างทรง) มากที่สุดเคยเก็บได้จำนวน ๔,๐๐๐บาท ต่อมาเมื่อมอบภาระหน้าที่ให้แก่เทศบาลแล้ว ทางเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ได้จ่ายค่าดูแลศาลเจ้าเมืองให้แก่ปู่เมืองเดือนละ ๑,๐๐๐ บาท ซึ่งแบ่งเป็นค่าตอบแทนให้แก่ผู้ช่วยปู่เมืองที่

คอยเก็บกวาดดูแลรักษา จำนวน ๘๐๐ บาท ที่เหลือก็เป็นค่าดอกไม้ซึ่งต้องเปลี่ยนทุกวัน โทณ ส่วนค่าจัดทำพิธี
เลี้ยงเมืองนั้น เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด

พ่อเผ่ายังเล่าอีกว่า ในปี ๒๔๗๖ หลังมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทางราชการมาประชุมเพื่อ
แต่งตั้งผู้นำในระดับท้องถิ่น โดยอาศัยศาลเจ้าเมืองเป็นสถานที่ประชุม มีการเลือกกำนัน แก่บ้าน แก่เหมืองฝาย
แก่น้ำ ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนสมัยนั้นเขตเทศบาลมีเพียง ๖ ปีก ได้แก่ ปีกกาด กับปีกหนองจอง
คำ แยกกันปกครองโดยมีผู้นำ ดังนี้

ปีกกาด ทางการได้แต่งตั้งลุงคำจ่าง เป็นกำนัน ลุงสงายเป็นแก่บ้าน ลุงพะโอ้ ลุงตายน ลุงนุ ทำ
หน้าที่แก่เหมืองฝาย แก่น้ำ และหล่าส่อ

ปีกหนองจองคำ ทางการได้แต่งตั้งลุงปัญญาเป็นกำนัน ลุงสงายซึ่งเป็นแก่บ้าน ลุงจำฟู ลุงตี ลุงมัน ทำ
หน้าที่แก่เหมืองฝาย แก่น้ำ และหล่าส่อ ลุงสงายซึ่งทำหน้าที่แก่บ้านปกครองไปถึงบ้านชางแคง นาบ่อน ซึ่งอยู่ใน
บริเวณสนามบินแม่ฮ่องสอนในปัจจุบันนี้

เทศกาลปอยเหลินสิบเอ็ด ในสมัยอดีตการตักบาตรเทโวที่เรียกว่า ปอยลองซอม จัดขึ้นสองแห่ง ปีก
กาดจัดบริเวณสี่แยกไฟแดง ปีกหนองจองคำ จัดบริเวณหน้าหอเจ้าฟ้า ซึ่งเป็นบริเวณเดียวกันกับหน้าศาลเจ้า
เมืองเจ้าข้อมือเหล็กนั่นเอง การจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะบนพระธาตุดอยกองมู เพิ่งมาจัดในยุคหลังนี้เอง

บริเวณสนามบินในปัจจุบัน สมัยก่อนเรียกว่า นาปางโหลง เจ้าฟ้าใช้ทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น เป็นสถานที่
จัดป้างลอง (การเล่นการพนันเพื่อเก็บตังมาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม) เป็นค่านิยมที่ได้รับอิทธิพลมาจากพม่า
ในประวัติศาสตร์กษัตริย์พม่าองค์สุดท้าย เคยใช้การพนันหมากก่องถี่ เพื่อหาเงินเข้าคลังหลวงมาแล้ว

พ่อเผ่าตาเอ ถึงแม้มียุมากแล้ว แต่ยังจำเรื่องราวในอดีตได้อย่างแม่นยำ โดยเฉพาะชื่อบุคคล ยังไม่
มีอาการหลงลืมแต่อย่างใด สิ่งที่ท่านได้ฝากฝังไว้ก็คือ จาริตประเพณีดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติ ขอให้ลูกหลานอย่าได้
ละทิ้ง ควรช่วยกันปกป้องรักษา อนุรักษ์สืบสานให้คู่กับวิถีชีวิตของชาวแม่ฮ่องสอน สืบไป

.....

ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)
๒๕๖๑ และ ๒๕๖๓

ประวัติวัดพระธาตุดอยงมู

บริเวณดอยสูง ด้านทิศตะวันตกของเมืองแม่ฮ่องสอน ชาวแม่ฮ่องสอนเรียกว่า ดอยงมู อดีตก่อนปี พ.ศ. ๒๔๐๓ เป็นที่ช่องสุ่มของโจรกะเหรี่ยง ที่มักยิงปืนลงมารบกวนชาวบ้านชาวเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นประจำ ทำให้ผู้นำในสมัยนั้นต้องพาชาวบ้านขึ้นไปแฝงทางให้โล่งเตียน

การแฝงทางในครั้งนั้น ปรากฏว่าชาวบ้านได้พบบ่อน้ำที่เกิดขึ้นเองบนดอย ชาวไตเรียก น้ำบ่อมุเซอ คำว่ามุเซอหมายถึงนายพราน ซึ่งมีเรื่องเล่าปรัมปราว่า นายพรานใช้หน้าไม้ยิงกวางบาดเจ็บ กวางวิ่งมากินน้ำที่บ่อน้ำแห่งนี้ แล้วหายจากอาการบาดเจ็บวิ่งหนีหายไป นอกจากนี้ยังได้พบก้อนหินขนาดใหญ่อยู่บนพื้นราบกลางดอย ลุงจองต้องสู้ ผู้นำที่พาชาวบ้านขึ้นไปแฝงทางในสมัยนั้น เกิดความคิดอยากสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่คือการก่อเจดีย์ จึงได้อธิษฐานขอพรไว้

ปีพ.ศ. ๒๔๐๓ ลุงจองต้องสู้ นางเหล็กได้เดินทางไปเมืองมะละแหม่ง ทัดต่อนายช่างस्या กี้ พร้อมอัญเชิญพระธาตุพระโมคคัลลานะสาวก และพระพุทธรูป ๗ ปาง (พระประจำวัน) จากเมืองมะละแหม่งมาประดิษฐานไว้ในก้อนหิน แล้วให้นายช่างสร้างเจดีย์ครอบหินก้อนใหญ่นั้นไว้ พร้อมบรรจุพระธาตุพระโมคคัลลานะไว้ภายในพระเจดีย์ การเดินทางในครั้งนั้น จองต้องสู้ได้นิมนต์พระอุปน์เต็กตะแห่งเมืองตองกี มาจำพรรษาบนพระธาตุดอยงมูด้วย ถือว่าเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดพระธาตุดอยงมู ซึ่งชาวแม่ฮ่องสอนเรียกว่า "จองปายหลอย"

ปี พ.ศ. ๒๔๑๗ พญาสิงหนาทราชา สร้างพระเจดีย์องค์เล็ก บรรจุพระธาตุพระสารีบุตร

ปีพ.ศ. ๒๔๔๕-๒๔๔๖ ครูบาโม พระเถระจากเมืองโม มาเป็นเจ้าอาวาส

ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๗๔ ว่าง (ไม่มีเจ้าอาวาส)

ปี พ.ศ. ๒๔๗๔ - ๒๔๗๘ หลวงยงค์ ผู้กำกับการค้าตรวจภูธรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้นิมนต์ครูบาอูแลง จากวัดก้ำก้อ เป็นเจ้าอาวาส

ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ มีการสร้างทางเดินตามลำห้วยทะเลลิ่งหู่ควัดพระนอน

ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๔๘๒ เจ้าส่างโหลง รักษาการเจ้าอาวาส ไปเสียชีวิตที่เมืองนาย

ปี พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๔๘๙ อุปั้นดี วัดก้ำก้อ มาเป็นเจ้าอาวาส

ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ - ๒๔๙๕ อุกำวิ เมืองนาย มาเป็นเจ้าอาวาส และในเดือนมีนาคม ปีพ.ศ. ๒๔๘๓

มีปอยต่างที่กองมู

ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ - ๒๔๙๘ พระสุภัทระจากวัดปางหมู มาเป็นเจ้าอาวาส และในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ เกิดไฟไหม้วัด

ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ - ๒๕๐๑ ว่าง (ไม่มีเจ้าอาวาส)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๙๓ พระครูอนุสนศาสนกิจ เจ้าอาวาสวัดไม้ยู่ ได้มอบเงินให้คณะกรรมการ จำนวน ๕,๐๐๐ บาท ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๙๖ คณะกรรมการประกอบด้วย นายสุเวช จันทร์โสภา, นายจองดี, นายจองมุง วงศ์วานิชย์, นายวิเชียร นาวิกวานิชย์ ได้ประชุมกัน โดยได้ขอความช่วยเหลือจากนายพยุ่ง อินสุรธรรม นายอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และนายกเทศมนตรีเมืองแม่ฮ่องสอน สำหรับฝ่ายคณะสงฆ์ได้ขอความช่วยเหลือจาก พระครูอนุสารศาสนกรรม เจ้าอาวาสวัดพระนอนคอยช่วยเหลือฝ่ายสงฆ์ เมื่อวัสดุอุปกรณ์พร้อมแล้ว เดือน กันยายน ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ชาวบ้านชาวเมืองได้ช่วยกันขนวัสดุอุปกรณ์ โดยการแบกหามกันขึ้นไป มีการระดมคนตริด้วยกลองกันยาว กลองมอชิงกันอย่างครึกครื้น จนแล้วเสร็จภายใน ๑ วัน

ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ตรงกับวันที่ ๒๑ ตุลาคม คณะครูจากโรงเรียนการช่าง ประชาชนทุกคน ประมาณ ๓๐๐ คน ได้ช่วยกันสร้างวัด (ศาลาการเปรียญ) ปรากฏว่าคนเกินงาน จึงมีการสร้างเพิ่มโดยใช้เสาไม้จากวัดไม้ยู่ พ่อจางมนบริจาคตงและไม้ปูพื้น แม่จางหมาย แม่จางหน่อ คำนวนตา บริจาคชื่อ แปะ จันทัน ระดมช่วยกันก่อสร้างจนแล้วเสร็จภายใน ๑๐ วัน

นางมะห่วยอ่อง วนาทมล ซ่อมแซมพระประธาน โดยฝีมือ ส.ต.ต. ตียะ ศิลปนันท์ นางคำนุ สร้างศาลาถวาย โยมอบเงินให้พ่อจางจิกต๊ะ ตริทอง ๔๐๐ บาท

ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ มีการประชุมคณะสงฆ์โดยพระราชวีรกร แต่งตั้งพระครูอนุสารสาสนกรณ์ เป็นเจ้าอาวาส

ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ สร้างทางรถขึ้นพระธาตุโดยแรงคน ความยาว ๑,๖๐๐ เมตร โดยขอแรงข้าราชการ แผนกกรรมการจังหวัด กรรมการอำเภอ หน่วยพัฒนาการ คณะตำรวจ ตำรวจตระเวนชายแดน คณะเทศบาล เมืองแม่ฮ่องสอน คณะครู นักเรียนจากโรงเรียนต่างๆ ตลอดจนประชาชนในตัวเมืองแม่ฮ่องสอน และตำบลใกล้เคียง เริ่มสร้างตั้งแต่วันที่ ๒๙ กันยายน จนถึงวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงแล้วเสร็จ

ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ นายวิเชียร นางเขิน นาวีกวณิชย์ นายสำอางโทะ นางเล็ก เจริญพานิชย์ ได้สร้างศาลาการเปรียญกว้าง ๑๕ เมตร ยาว ๒๗ เมตร สร้างศาลา หอครัว สร้างพระพุทธรูปทองเหลืองศิลปะสุโขทัย และในปีนี้กรมทางหลวงได้ส่งรถแทรกเตอร์มาช่วยขยายถนนให้กว้างขึ้น พร้อมกับสร้างบันไดนาค ๓๐ ขั้น พระครูปลัดทองเชียงใหม่ ถวายพระไตรปิฎกพร้อมตู้ นายสุจิตร์ สมบัติศิริ ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนสร้างท่อระบายน้ำ

ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ บูรณะพระธาตุองค์เล็ก

ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ นายเอี่ยม เกรียงศิริ ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ของบประมาณจากกระทรวงมหาดไทย

บูรณะทางขึ้นพระธาตุ สร้างบันไดนาคอีก ๒๓ ขั้น

ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ บูรณะพระธาตุองค์ใหญ่ แต่ไม่ทันแล้วเสร็จ พังลงมาเสียก่อน

ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ บูรณะอ่างเก็บน้ำ ที่น้ำบ่อมุเซอ

ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ บูรณะพระธาตุองค์ใหญ่ รื้อเปลือกนอกออก ฐานเดิมเป็นสี่เหลี่ยมกว้าง ๒๐ เมตร ดัดแปลงเป็น ๘ เหลี่ยม และสร้างซุ้มตามเหลี่ยม ๗ ซุ้ม เสริมเหล็กเทคอนกรีตจนถึงยอด

ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อปลายเดือนตุลาคม มีพิธียกฉัตรเจดีย์

ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ สร้างพระประจำวันเกิด ในปีนี้การพลังงานแห่งชาติได้สร้างกฤฏี ๑ หลัง ใช้ไม้เก่าจากโกดังเก็บปูน

ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ต่อแท่นประจำวันตามซุ้ม บูรณะวิหารหน้าพระธาตุด้านทิศตะวันออก

ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ สร้างเสาไฟฟ้าภายในวัดพระธาตุดอยกองมู

พระธาตุดอยกองมู เมื่อมองจากเมืองแม่ฮ่องสอน

พระธาตุดอยกองมู ถือเป็นปูชนียสถานที่สำคัญ เปรียบเสมือนศูนย์กลางแห่งศรัทธาชาวจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีคำกล่าวที่ว่า ผู้ใดที่มาเยือนแม่ฮ่องสอน หากยังไม่ได้ขึ้นไปสักการบูชาพระธาตุดอยกองมูแล้วถือว่ายังไม่ถึงแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ยังมีคำกล่าวถึงระฆังศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ด้านหน้าพระธาตุ หากผู้ใดมาเยือนแล้วได้ตีระฆังครบ ๓ ครั้ง จะได้กลับมาแม่ฮ่องสอนอีก เป็นพลังแห่งความศรัทธาที่ประชาชนชาวแม่ฮ่องสอนมีต่อพระธาตุดอยกองมู トラบนานเท่านาน

.....
ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

๒๕๔๓

อ้างอิง

จากการสัมภาษณ์

- พระญาณวิรากร เจ้าคณะจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- นายเสถียร เจริญพานิช
- นายประพิณ จันทระประยูร
- นายทองดี กิตติพันธ์
- นายบุญเลิศ วิรัตน์ภรณ์

ประวัติวัดจองกลาง

วัดจองกลางในอดีต

วัดจองกลาง เดิมทีเป็นที่ตั้งจองนิบปาน (ศาลาเย็น)ของวัดจองใหม่ ที่สร้างไว้สำหรับตั้งศพพระสงฆ์ที่มรณภาพ ตั้งอยู่ระหว่างวัดจองคำกับวัดจองใหม่ ก่อนปีพ.ศ. ๒๔๑๐ หลังจากที่เจ้าอาวาสวัดจองใหม่ได้มรณภาพลง ได้มีพระภิกษุองค์หนึ่ง ไม่ทราบนามจริง แต่ชาวบ้านเรียกว่า "หมูนเจ้าที่เขว" เพราะชอบกางร่มสีเขียว หรือบางทีก็เรียกว่า "เจ้าस्याจองหญิงป็นสำ" มาจากวัดหญิงป็นสำเมืองหมอกใหม่ ปัจจุบันกลายเป็นวัดร้าง ท่านได้มาร่วมงานศพเจ้าอาวาสวัดจองใหม่องค์สุดท้าย และมาพักจำวัดอยู่ที่ศาลาหลังนี้ เมื่อเสร็จจากงานฌาปนกิจศพ คณะศรัทธาชาวบ้านได้พากันนิมนต์เจ้า ส्याจองหญิงป็นสำ ให้จำพรรษาอยู่ที่ศาลาแห่งนี้เป็นการถาวร

ปี พ.ศ. ๒๔๑๐ คณะศรัทธา อันประกอบด้วยพ่อจางนุ (ขุนเพียร) ลุงจองตุ๊ก ลุงจองพะกำจ่า ลุงจางซอ ได้ร่วมกันสร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่ขึ้นมา โดยพ่อจางนุเป็นศรัทธาสร้างมุขหน้า ลุงจองตุ๊กสร้างมุขด้านตะวันตก ลุงจองพะกำจ่าสร้างมุขด้านตะวันออก และลุงจางซอสร้างมุขด้านใต้ ใช้เวลาสร้าง ๔ ปี แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๑๔ ตั้งชื่อวัดขึ้นว่า "วัดจองกลาง" เหตุที่ได้ชื่อนี้ เพราะตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างวัดจองคำกับวัดจองใหม่

ต่อมาในปี จ.ศ. ๑๒๗๔ ตรงกับปีพ.ศ. ๒๔๕๕ พ่อจางนุ (ขุนเพียร) และแม่จองเฮิน พร้อมลูกหลาน ได้มีจิตศรัทธาสร้างองค์พระธาตุเจดีย์ทรงมอญ ศิลปะไทใหญ่ผสมพม่า โดยสร้างสงฆ์ (สิงห์) ไว้ตามเหลี่ยมมุม

ขององค์พระเจดีย์ทั้งสี่มุม ตามคติความเชื่อของชาวพม่า แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ และสร้างวิหาร (จองอะเนกจา) ด้านตะวันออกขององค์พระธาตุ ๑ หลัง สำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

ต่อมาได้มีเจ้าศรัทธา ลุงจองตุ๊ก และแม่จองโอง ได้นำรูปไม้แกะสลักชุด "พระเวชสันดรชาดก" จำนวน ๓๓ ชิ้น ที่นำมาจากเมืองย่างกุ้งประเทศพม่าตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๐๐ ขึ้นถวายเป็นสมบัติของวัด โดยได้เก็บรักษาไว้บนศาลาด้านทิศตะวันตกขององค์พระธาตุเจดีย์ ต่อมาถูกขโมยไป ๖-๓ ชิ้น จึงได้ย้ายขึ้นไปเก็บรักษาไว้บนศาลาการเปรียญ

ตุ๊กตาไม้แกะสลัก พิพิธภัณฑสถานวัดจองกลาง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

หลังจากนั้นลุงจองตุ๊กและแม่จองโอง ก็ได้นำภาพเขียนสีกระຈก เป็นภาพพุทธประวัติ และมหาเวชสันดรชาดก ซึ่งได้นำมาจากเมืองมัณฑะเลย์ มาติดถวายไว้บนศาลาการเปรียญจำนวน ๑๘๐ ภาพ ต่อมาภายหลังจากงานวิจัยของ Yu Yu Thwin ชาวพม่า และ ดร.แคทเธอริน เรย์มอนท์ชาวอเมริกา ทราบว่าเป็นฝีมือช่างชาวจีน และได้มีช่างชาวพม่าและชาวไทยใหญ่ พยายามทำซ้ำขึ้นมาอีก ๒ ชุด จำนวนหลายภาพ มีทั้งภาพที่เหมือนและคล้ายคลึงกัน

ก่อนที่จะมีการสร้างวัดจองกลาง ราว ๒๐ ปี ลุงจองตุ๊กและแม่จองโอง ได้สร้างเจดีย์องค์เล็ก ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของศาลาการเปรียญมาก่อนแล้ว

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นต้นมา ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดจองกลางให้มีสภาพดี โดยการนำของ พระใบฎีกาจิตตะ ฐานธัมโม เจ้าอาวาส อาที ทำการบูรณะองค์พระธาตุเจดีย์ทั้งหมด และรูปสิ่งทั้งสี่ด้าน โดย ทาสีขาวปิดทองรอบองค์พระธาตุ ก่อสร้างรั้ว (ต่ำเตี้ย) รอบบริเวณองค์พระธาตุ พร้อมทั้งติดตั้งโคมไฟส่องสว่าง ชุดสระน้ำบริเวณด้านหน้าวัด สร้างหอจำลองประดิษฐานพระ อุคุต เพื่อความเป็นศิริมงคล เป็นที่บูชาของ พุทธศาสนิกชนทั่วไปรวมทั้งนักท่องเที่ยว ทำการบูรณะเบื้องปูพื้นรอบบริเวณฐานองค์พระเจดีย์ ก่อสร้างศาลา อเนกประสงค์ (ศาลาจำศีล) บริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดขึ้น ๑ หลัง เพื่อเป็นที่ปฏิบัติธรรมของอุบาสิกานอกจากนี้ยังได้บูรณะซ่อมแซมศาลาการเปรียญครั้งใหญ่ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๑ จนถึงปีพ.ศ.๒๕๓๕ เพื่ออนุรักษ์ศิลปกรรมที่สวยงามให้คงสภาพเดิม ทำการซ่อมแซมโครงสร้างหลังคา เปลี่ยนสังกะสีหลังคา ทาสีใหม่หมดทั้งหลัง

ปีพ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๓๙ สร้างห้องพิพิธภัณฑ์ด้านทิศตะวันออก ติดกับศาลาการเปรียญ เพื่ออนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น และเก็บหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า และต้อนรับนักท่องเที่ยว

ปัจจุบัน วัดจองกลาง เป็นศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

รายนามเจ้าอาวาส ผู้ปกครองวัดจองกลาง

๑. พระภิกษุทีเขว (ไทใหญ่)	พ.ศ. ๒๔๑๐ - ๒๔๓๖
๒. พระภิกษุคำหลู่ (ไทใหญ่)	พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๗๕
๓. พระภิกษุโก่งหมา (พม่า)	พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๒
๔. พระครูอนันต์ จันทบุตร	พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๕๑๒
๕. พระอธิการบุญยืน ปุณโณ	พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๑๔
๖. พระประจิตร ประไพบูลย์	พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๑๖
๗. พระเปลี่ยน ปมุตโต (จันทาวิโรจน์)	พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๑๘
๘. พระมหาโสภา ถาวโร	พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๒๐
๙. พระอธิการศาสตร์ ศาสโน	พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๑
๑๐. พระเต็ง จันทบุตร	พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๒๕
๑๑. พระใบฎีกาจิตตะ ฐานธัมโม	พ.ศ. ๒๕๒๕ - ปัจจุบัน

.....

ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)
เรียบเรียง
สถาบันเทคโนโลยีศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน
๒๕๕๗

ประวัติวัดจองคำ

วัดจองคำ

จากบันทึกประวัติของวัดกล่าวว่า วัดจองคำเป็นวัดที่สร้างขึ้นเป็นวัดแรกของเมืองแม่ฮ่องสอน โดยระบุดั้งเดิมแผ่นดินเงิน ซึ่งขุดได้บริเวณหลุมเสาเดิมของวัด ว่าสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๐

วัดจองคำเมื่อแรกสร้างมีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบพม่า อาคารวัดจองคำซึ่งพระญาสิงหนาทราชาและเจ้านางเมี้ยวชายาได้สร้างต่อเติมไว้ในภายหลัง ต่อมาทนต์โรดมลง จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ลุงจองคำสวย ฟันอุตะมะ คหบดีชาวแม่ฮ่องสอนได้รื้อถอนแล้วสร้างใหม่เป็นศิลปะแบบไทใหญ่พม่า

เมื่อปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ได้ ๑๗ ปี ก็ประสบอัคคีภัย ไฟไหม้หมดทั้งหลังเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ เวลาประมาณ ๒๑.๐๐ น.

หลังจากวัดจองคำพบกับความสูญเสียครั้งใหญ่ในคราวนั้นแล้ว ท่านพระครูอนุสุดศาสนจักร เจ้าอาวาสในขณะนั้นพร้อมด้วยคณะศรัทธาประชาชนได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์ร่วมกับเงินทุนอุดหนุนของกรมศาสนาและเงินพัฒนาภาคเหนือ ฟันฟูปฏิสังขรณ์วัดจองคำขึ้นมาใหม่ ได้ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ก่อสร้างจนแล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๑๕

หลังจากปฏิสังขรณ์ในปี ๒๕๑๕ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ทางกรมมิตีให้รวมวัดจองกลางบริเวณเดียวกันทางทิศเหนือให้เป็นอารามเดียวกัน ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๒ กันยายน

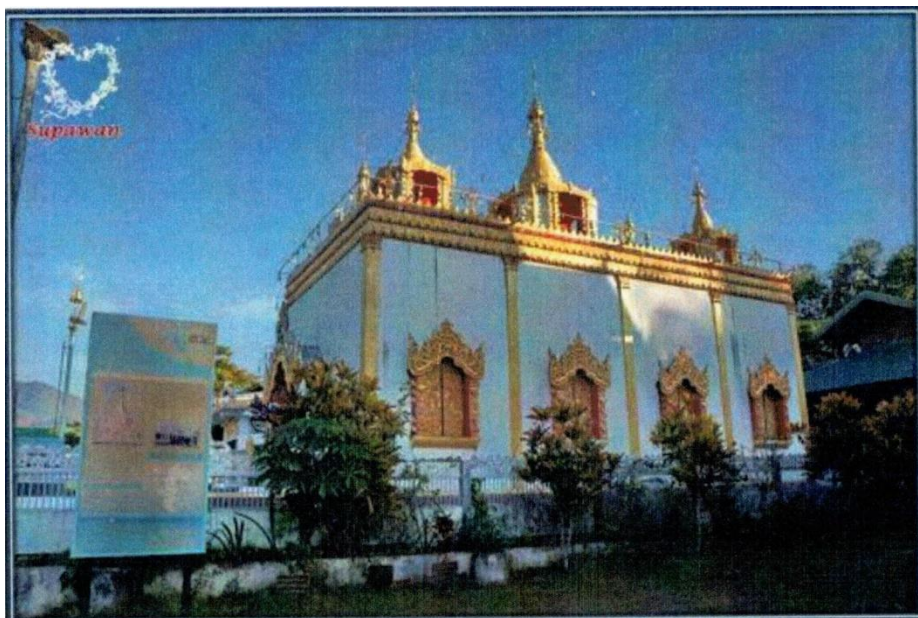
๒๕๑๔ และได้รับพระราชทานให้ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ ตั้งแต่วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗ เป็นต้นมา

สิ่งสำคัญในวัดจองคำ

พระอุโบสถ

พระอุโบสถวัดจองคำเป็นพระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่ เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ แล้วเสร็จ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ในสมัยที่พระครูอนุสุตศาสนจักร ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ได้เป็นประธานร่วมกับคณะศรัทธา พ่อค้า ประชาชน ร่วมแรงร่วมใจกันก่อสร้างพระอุโบสถหลังนี้ขึ้น โดยมีพ่อเลี้ยงสุวรรณ พานิชยานนท์ เป็นนายช่างออกแบบและคุมการก่อสร้างเป็นอาคารทรงมณฑปรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๒ เมตร หลังคาเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กรูปเจดีย์ ๕ ยอด ภายในเขียนภาพพุทธประวัติที่ฝาผนัง บานประตู หน้าต่างทำด้วยไม้แกะสลักลวดลายงดงาม

พระประธานในพระอุโบสถเป็นพระประธานที่ทางวัดทำพิธีเททองหล่อขึ้น เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๒๒ โดยพ่อเลี้ยงสุวรรณ พานิชยานนท์ เป็นผู้นำบอกรับบริจาคทองเหลือง ทองแดง และทองคำ จากประชาชน ทั้งจังหวัด หลังจากนั้นได้มีการประกอบพิธีเบิกพระเนตรเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๓

พระพระอุโบสถ วัดจองคำ

พระวิหารหลวงพ่อดโต

ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าทางทิศใต้ ก่อนหน้าที่จะสร้างเป็นวิหารหลวงพ่อดโตเดิมเคยเป็นที่ตั้งองค์พระเจดีย์ (กองมู) คู่กับวัดมาแต่โบราณ ต่อมาองค์พระเจดีย์ชำรุดทรุดโทรมยากแก่การบูรณะให้คงสภาพเดิม พระอุ่หน้าก๊ะ (เจ้าอาวาสระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๐ - ๒๔๘๓) ได้ทำพิธีบวงสรวงขอรื้อถอนเพื่อที่จะสร้างพระวิหารหลวงพ่อดโต และพระพุทธรูปหลวงพ่อดโตถวาย

พระวิหารหลวงพ่อดโตเป็นอาคารทรงตรีมุข หลังคาทรงปราสาทตามแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ ฝีมือของ นายช่างสล่าโพอ่อง พระพุทธรูปหลวงพ่อดโตเป็นพระพุทธรูปฝีมือช่างแบบพม่า หน้าตักกว้าง ๔.๘ เมตร สูง ๖.๕ เมตร นายช่างสล่าโพโต่ง เตชะโกเมนต์ ชาวพม่า หลวงพ่อดโตเป็นพระพุทธรูปสำคัญที่เคารพสักการะของชาวแม่ฮ่องสอน มีประเพณีนมัสการหลวงพ่อดโตในวันกลางเดือน ๕ ของทุกปี

พระพุทธรธรรมจักร

กลุ่มธรรมจักรพัฒนา โดย พระตอกิตติทัตโต พุทธอุทยานวังน้ำเขียว ตำบลไทยสามัคคี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ได้อัญเชิญพระพุทธรธรรมจักรหินทรายแกะสลัก หน้าตักกว้าง ๓ นิ้ว หน้าอก ๒๘ ตัน องค์ที่ ๙๑ มาประดิษฐานไว้ ณ วัดจองคำพระอารามหลวงในวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๐.๒๖ นาที

หลวงพ่อดโตวัดจองคำ

ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

ที่ปรึกษาศูนย์ไทใหญ่ศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

๒๕๖๑

ประวัติวัดพระนอน

พระพุทธรูปปางไสยาสน์วัดพระนอน

วัดพระนอนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน บริเวณเชิงเขาทางขึ้นวัดพระธาตุดอยกองมู อยู่ในเขตตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นที่ประดิษฐานพระนอนศิลปะไทใหญ่ที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขนาดยาว ๑๑ เมตร ๙๙ เซนติเมตร สร้างโดยพญาสิงหนาทราชา เจ้าฟ้าองค์แรกของเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งชาวไทใหญ่เรียกท่านว่า พระก่าเด็กซาน ชาวพม่าเรียกว่า ซานกะเล

พระนอน หรือ เจ้าพรากิงในภาษาไทใหญ่ หรือพระพุทธรูปไสยาสน์ในภาษาไทย ถือเป็นพระประธานวัดพระนอน สร้างโดยพญาสิงหนาทราชา เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๗ เดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๑๘ ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ จุลศักราช ๑๒๓๗ เวลาประมาณ ๐๖.๐๐ น.ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นพระพุทธรูปประจำวันเกิดของพญาสิงหนาทราชาคือวันอังคาร สร้างไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ให้ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าฟ้าองค์แรกของเมืองแม่ฮ่องสอน และเป็นการเฉลิมฉลองในวาระที่หมู่บ้านแม่ฮ่องสอนได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเมือง อีกทั้งเพื่อให้เป็นพระประธานคู่บ้านคู่เมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งก่อนหน้านั้นหนึ่งปี หรือในปี พ.ศ.๒๔๑๗ ซึ่งเป็นปีที่ท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นพญาสิงหนาทราชาก็ได้สร้างพระธาตุดอยเจดีย์องค์เล็กไว้บนวัดพระธาตุดอยกองมูก่อนแล้ว เพื่อเป็นอนุสรณ์สถาน ปราภฏมาจนถึงทุกวันนี้

ต่อมา ในปีพ.ศ. ๒๔๒๗ พญาสิงหนาทราชา ได้ถึงแก่มรณกรรม ทางเมืองเชียงใหม่ได้แต่งตั้งเจ้านางเม็ยะขึ้นเป็นเจ้าฟ้าปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นองค์ที่ ๒ เจ้านางเม็ยะได้สร้างองค์พระนอนต่อจาก

พญาสิงหนาทราชา ซึ่งสร้างยังไม่แล้วเสร็จเนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบตามแนวชายแดน จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๔๓๐ พร้อมกับการสร้างสิ่งคู่ เพื่ออุทิศถวายพร้อมกันกับองค์พระนอน โดยทำการถวายหยาดน้ำ ในวัน ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ หรือวันเพ็ญเดือน ๖ ปี พ.ศ.๒๔๓๐ ตรงกับวันวิสาขบูชา ซึ่งกลายมาเป็นประเพณีปอยง่า ตี หรือการก่อเจดีย์ทรายมิ่งเมืองของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาจนทุกวันนี้

ต่อมา ในปีพ.ศ. ๒๔๒๙ เจ้านางเม็ยะ ได้นำประชาชนสร้างพระยืนปางห้ามญาติ ซึ่งเป็นพระประจำวัน จันทร์และเป็นพระประจำวันเกิดของท่าน ไว้บนถ้ำศักดิ์สิทธิ์กลางภูเขา สร้างด้วยไม้สักทองสูง ๘ ศอก เพื่อช่วย คูแลชาวเมืองแม่ฮ่องสอนให้อยู่เย็นเป็นสุข แต่น่าเสียดายถูกไฟไหม้เสียก่อน ทางวัดจึงได้สร้างขึ้นใหม่ด้วยอิฐ และปูน เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๙ โดยครูบาวิสุทธ (พระสงฆ์) ผู้ดูแลวัดในสมัยนั้น โดยมีพระอ่องมั้น เป็นผู้ปั้น ถ้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้มีเรื่องเล่าว่า ปากถ้ำทะลุบริเวณน้ำแม่ฮ่องสอน (ด้านหน้าเรือนจำเก่า) ก่อนปี ๒๔๐๐ สามารถเข้าไปชมกันได้ เป็นสถานที่เก็บเครื่องใช้ เครื่องประดับของเจ้าเมือง ไม่ว่าจะเป็นแก้วแหวน เงินทอง เพชรนิลจินดา พลอยทองคำ ถ้วยชาม และของมีค่าอีกมาก เวลามีนงานประเพณี เช่นปอยสง่าลง ชาวบ้านสามารถไปหยิบยืมไปใช้ลงทุน หรือนำไปใช้ในงาน เมื่อเสร็จงานแล้วก็ให้นำไปคืนไว้ในถ้ำ ตอนหลังมา มีบางคนไปยืมแล้วไม่ส่งคืน สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงลงโทษ ทำให้เกิดปฏิหาริย์ มีก้อนหินใหญ่กลิ้งลงมาปิดปากถ้ำ ด้านบน และมีอิฐแดงโบราณล้อมรอบก้อนหินใหญ่ไว้อีกชั้นหนึ่ง

ต่อมา เนื่องจากวัดทุกวัดในเมืองแม่ฮ่องสอน ไม่มีสีมหรืออุโบสถ สำหรับทำสังฆกรรมของสงฆ์ ส่วนใหญ่จะอาศัยศาลาชั่วคราวที่อยู่ในน้ำ เรียกว่า สีมน้ำ เป็นที่ประกอบพิธี ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๖๙ ซึ่งตรงกับสมัย พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ ได้พร้อมใจกับชาวเมืองแม่ฮ่องสอน สร้างอุโบสถขึ้น ๑ หลัง เป็นรูปแบบศิลปะไทใหญ่ผสมพม่า อาคารกึ่งไม้และคอนกรีต หลังคามุงสังกะสีทรงจัตุรมุข ขนาดกว้าง ๙ เมตร สูง ๒๐ เมตร จึงถือว่าเป็นอุโบสถแห่งแรกของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ.๒๔๖๙

ต่อมา พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี (ขุนหลู่) เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ ได้สร้างอนุสาวรีย์ที่บรรจุอัฐิของเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนทุกองค์ ที่ครองเมืองแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้บุตรหลานของเจ้าฟ้าได้ช่วยกันดูแลรักษามาจนถึงทุกวันนี้

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ หลวงพ่อพระครูอนุสนธิ์ศาสนกิจ (หลวงพ่อศาสน์) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระนอน องค์ที่ ๗ ได้ร่วมกับคุณวีรยุทธ ตรีทอง สร้างพิพิธภัณฑเจ้าคุณโสภณสามัคคีนิสรณ์ ประกอบด้วยพระเครื่อง พระพุทธรูปโบราณ ถ้วยชามเก่าของเจ้าเมือง เครื่องใช้ต่างๆพร้อมกับวัตถุโบราณ ทั้งเก่าและใหม่ที่หาดูได้ยาก ที่หลวงพ่อศาสน์เริ่มสะสมมาตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๒๔ - ๒๕๕๓ โดยจัดสร้างเป็นพิพิธภัณฑเพื่อเป็นสถานที่ศึกษา เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์โบราณคดี แก่ชนรุ่นหลัง ถือว่าเป็นพิพิธภัณฑแห่งที่ ๒๐๓ ในจำนวน ๒๙๐ แห่ง ตาม นามานุกรมพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย รุ่นฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี

วัดพระนอนแห่งนี้ ได้รับการยกย่องและยอมรับนับถือให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นปูชนียสถาน คู่บ้านคู่เมืองแม่ฮ่องสอน เป็นวัดที่มีเจ้าอาวาสอยู่ประจำมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๐ จนถึงปัจจุบัน ในอดีตเป็นวัด

ที่ข้าราชการทุกหน่วยงานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จะต้องมาทำพิธีตักน้ำพิพัฒน์สัตยาที่วัดแห่งนี้เสมอโดยมิได้ขาด ก่อนที่จะมาทำงานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ปัจจุบัน พระอธิการกำธร กันตธัมโม เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งท่านได้รักษาการเจ้าอาวาสมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ จนถึงปีพ.ศ. ๒๕๕๗ จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส มาจนถึงปัจจุบัน

.....

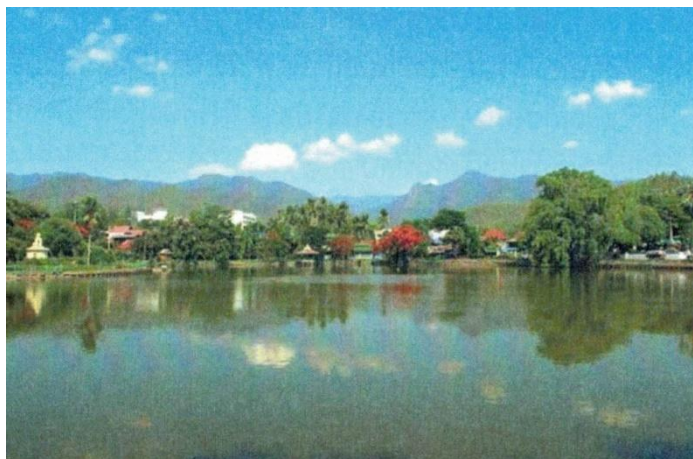
ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

๒๕๕๕ เพิ่มเติม ๒๕๖๑

อ้างอิง

- ❖ พ่อครูประพิณ จันทระประยูร
- ❖ พระครูอนุสนธิ์ศาสนกิจ
- ❖ พระอธิการกำธร กันตธัมโม

ประวัติความเป็นมา หนองจอกคำ

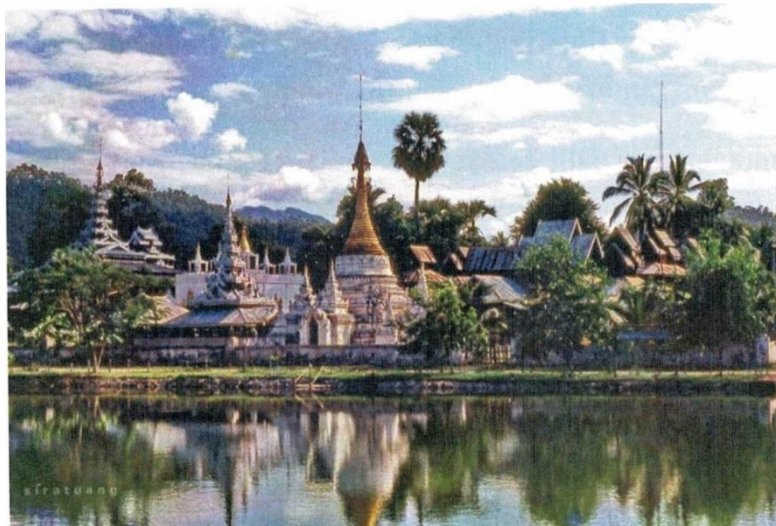

หนองจอกคำ เป็นชื่อหนองน้ำใหญ่ใจกลางเมืองแม่ฮ่องสอน เรียกชื่อตามสถานที่สำคัญที่อยู่ใกล้เคียง คือวัดจอกคำ ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นเป็นแห่งแรกของเมืองแม่ฮ่องสอน หนองจอกคำ เป็นสถานที่ที่เกี่ยวพันก่อนหย่อนใจของพี่น้องประชาชนและนักท่องเที่ยว เป็นเสมือนปอดหรือสวนสาธารณะเมือง มีความโดดเด่นด้วยทิวทัศน์สวยงาม จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของเมืองแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งได้รับการบอกเล่ามาจากบรรพบุรุษอีกทอดหนึ่งว่า หนองจอกคำ ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากแต่เกิดขึ้นเพราะน้ำมือของมนุษย์โดยไม่ตั้งใจ เนื่องจากสมัยก่อนซึ่งเป็นยุคสร้างบ้านแปงเมือง ได้มีการขุดดินบริเวณหนองจอกคำไปปั้นเป็นก้อนอิฐเพื่อสร้างกองมูสี่สู่วัดหรือเจดีย์สี่องค์ในบริเวณขึ้นสู่พระธาตุดอยกองมู (ปัจจุบันเหลือเพียงร่องรอยบางส่วนเท่านั้น) และสร้างบันไดทางเดินขึ้นสู่ เย่าต่อหมู (พระยืน) ตั้งแต่บริเวณวัดพระนอนจนถึงกลางดอยกองมู คำว่า เย่าต่อหมู เป็นภาษาพม่า เย่า แปลว่า ถึง ต่อหมู แปลว่า พระพุทธรูป รวมคำจึงแปลว่า ถึงพระพุทธรูป ในที่นี้หมายถึงพระยืนปางห้ามญาติ ซึ่งเป็นพระประจำวันเกิดของเจ้านางเมี้ยวที่สร้างถวาย บันไดทางขึ้นนั้นต้องใช้ทั้งศิลาแลงและก้อนอิฐเป็นจำนวนมาก โดยมีการสร้างเตาเผาอิฐ ณ บริเวณด้านข้างของอาคารพระปริวรรติธรรมในปัจจุบัน จนมีหมอกวาม (นักร้องเพลงเก่าของชาวไต ได้อาเรื่องราวเหล่านี้ไปแต่งเป็นเพลงทำนองล่องคอง ใช้เป็นเพลงเกี่ยวสาวที่แม่เฒ่าช่วยขยันกิจ จำได้ท่อนหนึ่งว่า "ก้าแปงฮักซู้ดก้อย เจ้มเมื่อไฟลามฮ่าโตนหลอย ปา ยอด ต่อหมู...เย่าเน" แปลว่า "รักเธออย่างสุดซึ้ง ตั้งแต่ไฟลามไหม้ดอยและหน้าผา จนถึงเย่าต่อหมูเลยทีเดียว.." เพลงนี้สามารถเป็นหลักฐานบอกลูกหลานได้ว่า กองมูสี่สู่วัดและเย่าต่อหมูตลอดจนบันไดทางขึ้นดอย ได้สร้างไว้นานแล้ว เช่นเดียวกับการขุดดินเหนียวบริเวณหนองจอกคำเพื่อปั้นเป็นอิฐแล้วนำไปสร้างศาสนสถานดังกล่าว ในที่สุดบริเวณที่ขุดเอาดินไปปั้นอิฐก็กลายเป็นหลุมใหญ่ ประกอบกับมีลักษณะเป็นแอ่งที่ลุ่มต่ำอยู่แล้ว น้ำจากทั่วทิศจึงไหลลงมารวมกันกลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ในเวลาต่อมา

ส่วนทางด้านทิศเหนือของบริเวณหนองจอกคำ สมัยก่อนชาวบ้านเรียกว่า กุงแกบ เป็นเนินสูงมีบ่อน้ำ และตาน้ำจำนวนมาก มีผู้นำไม้ไผ่ไปวางพาดกลายเป็นน้ำรินไว้ใช้สอย น้ำในหนองจอกคำเมื่อล้นหนอง ก็จะไหลลงไปทางด้านทิศใต้ผ่านหน้าเรือนจำเก่าไปสู่ถ้ำพัสดี พวกพัสดีในสมัยนั้นก็จะทำครกน้ำเทคโนโลยีชาวบ้าน สำหรับตำข้าวไว้กินและเลี้ยงคนคุก ชาวบ้านเรียกว่า "ครกน้ำพัสดี" ปัจจุบันคือบริเวณการปือกหนองจอกคำ ซึ่งอยู่ด้านหน้าโรงเรียนเทศบาล ๒

ด้านทิศใต้ของหนองจอกคำที่ติดกับถนนหน้าวัดจอกคำจอกกลาง ชาวบ้านได้สร้างแข่งผี หรือศาล สำหรับเซ่นไหว้ผีเจ้าที่ที่ดูแลหนองน้ำ เรียกว่า "แข่งนายขาวแขนปืด" แปลว่า หอแม่ชีแขนขาดซึ่งท่านเคยบวช เป็นแม่ชีอยู่ที่วัดจอกกลางจนสิ้นบุญ พอถึงวันพระชาวบ้านในละแวกนั้นก็จ๋ำนาก้อกต่าง หรือสะตวงเครื่องบัต พลีไปเซ่นไหว้ด้วยความเคารพ ในช่วงหลังวิญญานผีพ่อปู่ที่คอยปกปักรักษาหนองจอกคำ ก็ได้ไปเข้าสิงร่างทรง ของเจ้าพ่อซ้อมือเหล็กในวันเลี้ยงเมืองทุกปี ท่านบอกว่าจะเฝ้าดูแลรักษาหนองจอกคำไว้ให้ลูกหลาน ด้วยความ เชื่อดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าจับสัตว์น้ำในหนองจอกคำไปบริโภค ถือเป็นกรรมคุ้มครองป้องกัน สมบัติอัน เป็นสาธารณะประโยชน์เป็นอย่างดี

หนองจอกคำในอดีต

ในสมัยอดีต มีการสร้างศาลาในหนองน้ำไว้ด้านทิศใต้ ๓ หลัง เป็นศาลาจำศีลสำหรับพ่อศีลแม่ศีล หลัง แรกเป็นศาลาของวัดจอกกลาง อยู่บริเวณด้านหน้าวัดจอกกลาง หลังที่สองเป็นศาลาที่นายจองจำสร้างถวายอยู่ เยื้องไปทางทิศตะวันออก และหลังที่สามเป็นศาลาของวัดจอกคำ อยู่ตรงด้านหน้าวัดจอกคำ สองหลังแรกถูกรื้อ ไปเพราะเหตุใดไม่มีใครทราบ แต่หลังสุดท้ายที่เป็นศาลาของวัดจอกคำ ถูกรื้อทิ้งเพราะกลายเป็นศาลาร้าง เนื่องจากมีผู้นำศพคนถูกยิงตายมาไว้บนศาลา พ่อศีลแม่ศีลกลัวไม่กล้ามาพักนอนจำวัดศาลาจึงถูกปล่อยทิ้งร้าง และถูกรื้อทิ้งไปในที่สุด

ในสมัยนั้น หนองจอกคำจะเต็มไปด้วยดอกบัวหลวง ออกดอกสีชมพูสะพรั่งเต็มไปหมด เด็กๆชอบว่ายน้ำ ลุยโคลนเข้าไปเก็บดอกบัว นำไปให้พ่อแม่เพื่อนำไปถวายวัด บางคนก็เก็บหัวบัวเพื่อไปให้แม่ทำขนมหวาน พอถึงเดือน ๕ ปอยซอนน้ำเจ้าพรา บริเวณหนองจอกคำจะมีงานใหญ่เรียกว่า "ปอยเฮอ" เสียงดนตรีปึงต๋องของพม่าจะดังระงมไปหมด มีการแข่งเรือกันอย่างสนุกสนาน เป็นเรือพายลำขนาดกลางที่นำมาจากชุมชนแถบลุ่มน้ำต่างๆ เช่น ลุ่มน้ำปาย ลุ่มน้ำแม่สะงา ลุ่มน้ำแม่สะมาด เป็นต้น โดยการนำเรือบรรทุกเกวียนมาทำการแข่งขัน สมัยนั้นแม่เป็นเดือน ๕ น้ำก็จะมาก เนื่องจากมีน้ำแม่ฮ่องสอนไหลลงสู่หนองจอกคำ แต่หากเป็นฤดูทำนาหรือฤดูฝนน้ำจะน้อย เพราะเหตุนี้แม่ฮ่องสอนถูกผันไปทำการเกษตรจนแทบแห้งขาด เคยมีชาวบ้านที่อาศัยอยู่ที่ท้ายหนองจอกคำ ไปขอน้ำจากผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัด โดยขอให้ผันน้ำลงหนองเพื่อให้คริวเรือนที่อยู่ท้ายหนองได้นำน้ำไปใช้ประโยชน์ในทางเกษตรกรรมบ้าง

ปัจจุบัน หนองจอกคำได้ถูกปรับปรุงโดยการทำนั้งกันน้ำรอบหนอง น้ำที่หล่อเลี้ยงจึงเกิดจากการจัดการน้ำของสำนักงานเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน โดยมีน้ำแม่ฮ่องสอนเป็นสายหลักซึ่งจะทำการผันน้ำลงมาเป็นระยะ รวมทั้งน้ำซึมน้ำซับ และน้ำฝนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ส่วนน้ำที่จากชุมชนจะไหลลงสู่ร่องน้ำที่ทำไว้รอบๆหนอง ไม่ได้ไหลลงสู่หนองน้ำแต่อย่างใด แต่ก็อาจมีน้ำเสียซึมผ่านลงสู่หนองได้บ้าง แต่คงเป็นส่วนน้อย ทั้งนี้ ตามกรรมวิธีการศึกษาของกรมชลประทาน ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการขุดลอกเอาโคลนตมจากหนองจอกคำออกไป น้ำจึงจะสะอาดไม่เน่าเสีย

เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ปีพ.ศ. ๒๕๕๐ สถานีโทรทัศน์ช่อง ๑๑ ได้มาจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อสะท้อนความเห็นอย่างมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนเครือข่ายชุมชนที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับความร่วมมือในการดูแลรักษาและอนุรักษ์หนองจอกคำอย่างยั่งยืน ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน จนเกิดแนวทางการพัฒนาร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดี เพราะการดูแลรักษาสิ่งสาธารณะประโยชน์ควรเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนโดยแท้จริงจึงจะยั่งยืน

บ้านเมืองใด สังคมใด มีสิ่งสาธารณะประโยชน์ที่มากแห่ง มีวัดวาอารามมาก มีธรรมชาติที่สวยงามสมบูรณ์ จะเป็นเสมือนเครื่องชี้วัดว่า ผู้คนในชุมชนนั้นย่อมมีความเจริญทางด้านจิตใจที่สูงตามไปด้วย เช่น ชาวแม่ฮ่องสอนที่พวกเราต่างภาคภูมิใจว่า บ้านเราเป็นเมืองผู้คนดีสมดังคำขวัญประจำจังหวัดที่ตั้งไว้ จึงควรช่วยกันดูแลรักษาสิ่งสาธารณะประโยชน์ร่วมกัน เฉกเช่นหนองจอกคำ ซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะ และเป็นเอกลักษณ์ของชาวแม่ฮ่องสอน สืบไป

.....
นายประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)
๒๕๓๖ ปรับปรุง/แก้ไข/เพิ่มเติม ๒๕๖๓

อ้างอิง.....จากการสัมภาษณ์

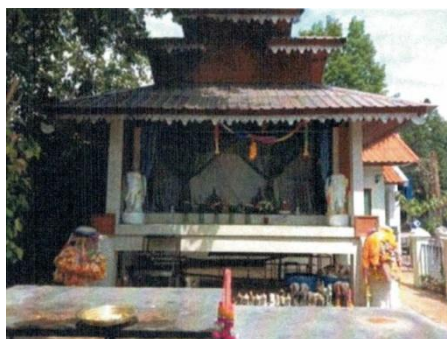
- แม่เฒ่าสวย ชัยนิกิจ อายุ ๘๐ ปี
- นายวินัย เชาวเลขา อายุ ๘๓ ปี

ศาลเจ้าเมือง

เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก และเจ้าพ่อเมืองแปะ

ชาวไตมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมาช้านาน การรวมตัวกันก่อสร้างเมืองหรือชุมชน จะมีการสร้างศาลเจ้าเมืองแล้วอัญเชิญผีบรรพบุรุษที่เรียกว่า "เจ้าเมือง" มาคอยปกปักรักษาบ้านเมืองหรือชุมชนนั้นๆ ให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นที่พึ่งและยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คน โดยมีการกำหนดสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อสร้างเป็นศาลเจ้าเมือง มักเลือกไต่ต้นไม้ใหญ่ เช่น โพธิ์ ไทร เป็นต้น แล้วอัญเชิญเจ้าเมืองที่พวกตนเคารพนับถือมาสิงสถิตย์อยู่ที่ศาลแห่งนั้น ชุมชนคนไตแทบทุกหมู่บ้านในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะนับถือ "เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก" ซึ่งมีตำนานเล่าว่า ในสมัยเริ่มสร้างเมืองแม่ฮ่องสอน บริเวณพื้นที่แห่งนี้อยู่ในเขตปกครองของล้านนา การสร้างบ้านแปงเมืองจะต้องแจ้งให้เจ้ามหาชีวิตแห่งเมืองเชียงใหม่ทราบเสียก่อน ซึ่งในอดีตนั้น เจ้าแก้วเมืองมา ซึ่งเป็นผู้แทนของผู้ครองเมืองเชียงใหม่ องค์ที่ ๔ แห่งราชวงศ์ทิพย์จักรนามว่าพระยาพุทธวงศ์ ได้มารวบรวมผู้คนสร้างบ้านแปงเมืองแม่ฮ่องสอนขึ้น พร้อมกับบ้านปางหมู ซึ่งทั้งสองชุมชนได้สร้างศาลเจ้าเมืองพร้อมอัญเชิญเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก ผีบรรพบุรุษที่ชาวล้านนาเคารพนับถือมาเป็นเจ้าเมือง โดยเมืองปายก็ได้อัญเชิญมาประจำที่ศาลเจ้าเมืองก่อนหน้านั้นแล้ว เช่นกัน เพราะตามคำบอกเล่า ชาวแม่ฮ่องสอนได้อัญเชิญเจ้าพ่อข้อมือเหล็กมาจากเมืองปาย โดยมีที่นั้ง (ร่างทรง) เป็นคนปางมะผ้า

หลังจากได้สร้างศาลเจ้าเมืองและอัญเชิญเจ้าพ่อข้อมือเหล็กมาสิงสถิตย์แล้ว นับจนถึงปัจจุบัน มีที่นั้ง (ร่างทรง ของเจ้าพ่อจำนวนหลายคน ประกอบด้วย แม่เฒ่าลุงสย่าป็น ป้าวัน ป้าจิ้งจู้ แม่เฒ่าซ้อ ปัจจุบันป้า นวลทำหน้าที่ร่างทรง เพราะเหตุว่าในหนึ่งปีจะมีการเลี้ยงเมืองหนึ่งครั้ง ซึ่งถือเอาวันขึ้น ๓ ค่ำ หรือขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๗ ตามตำราเป็นวันฝีกินไก่ จัดเป็นวันเลี้ยงเมือง ยกเว้นหากวันนั้นเป็นวันม้วยก็จะเลื่อนไปอีกหนึ่งวัน ในวันเลี้ยงเมืองดังกล่าวจะมีการอัญเชิญเจ้าพ่อเข้าร่างทรงตามกรรมวิธีและความเชื่อ พร้อมทั้งจะมีผู้อาวุโส หรือผู้ดูแลศาลเจ้าเมือง เป็นผู้สื่อสาร สอบถามเรื่องราวทุกข์สุขดิบของประชาชน เหตุการณ์บ้านเมือง คำเตือนหรือ คำสอนของเจ้าพ่อที่มีต่อคนในชุมชน หรือแม้แต่ข้อห้ามต่างๆที่สั่งเสียไว้ หลังจากนั้นประชาชนก็จะสื่อสารบอกต่อกันไป สำหรับผู้ที่เชื่อถือก็จะยึดมั่นปฏิบัติตามคำสอนนั้นอย่างเคร่งครัด

ศาลเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก

ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าว่า ในอดีตนั้นชุมชนละแวกนี้นับถือ เจ้าหน่อคำแหล่ง ต่อมาก็เป็นเจ้า ชูลาย ซึ่งถือเป็นบรรพบุรุษของเจ้าพ่อข้อมือเหล็กอีกรุ่นหนึ่ง ช่วงหลังซราภาพแล้ว ขาดกำลังวังชา จึงปลดเกษียณตนเองไปมอบหมายให้เจ้าพ่อข้อมือเหล็กมาทำการแทน นอกจากนี้ที่ศาลเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก ยังมี เจ้าไข่มุข บรวิวารเจ้าพ่อเป็นผู้ปกครองปึกปัดรักษาศาลเจ้า ปัจจุบันพ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์ ทำหน้าที่ปูเมืองและดูแลศาลเจ้า แต่ก็ซราภาพมากแล้ว พ่อเฒ่ามีอายุ ๙๖ ปี จึงมอบหมายให้ลุงแล้งเป็นผู้ดูแลแทน แล้วมอบหมายให้นายประเสริฐ ประดิษฐ์คอยกำกับดูแลและจัดการความถูกต้องของพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม

อีกฟากหนึ่งของเมืองแม่ฮ่องสอนที่อยู่ทางด้านทิศเหนือ มีศาลเจ้าอีกแห่งหนึ่งที่ชาวแม่ฮ่องสอนเคารพนับถือเป็นอย่างมากเช่นกัน โดยเฉพาะชุมชนปোকข้าวแดงและปอกปางล้อ ได้แก่ ศาลเจ้าเมืองเจ้าพ่อเมืองแม่ โดยปกติชาวไตที่อยู่รวมกันเป็นชุมชน จะมีศาลเจ้าเมืองเป็นศูนย์กลางเพียงแห่งเดียว ถ้าเป็นเมืองแม่ฮ่องสอนก็คือ ศาลเจ้าเมืองเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก แต่เนื่องจากมีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้นประจวบกับความห่างไกลของชุมชน ที่ไม่สะดวกในการเดินทางไปสักการะศาลเจ้าเมืองเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก จึงได้เกิดศาลเจ้าขึ้นมาอีกแห่งหนึ่ง ตามประวัติและเรื่องเล่า ดังต่อไปนี้

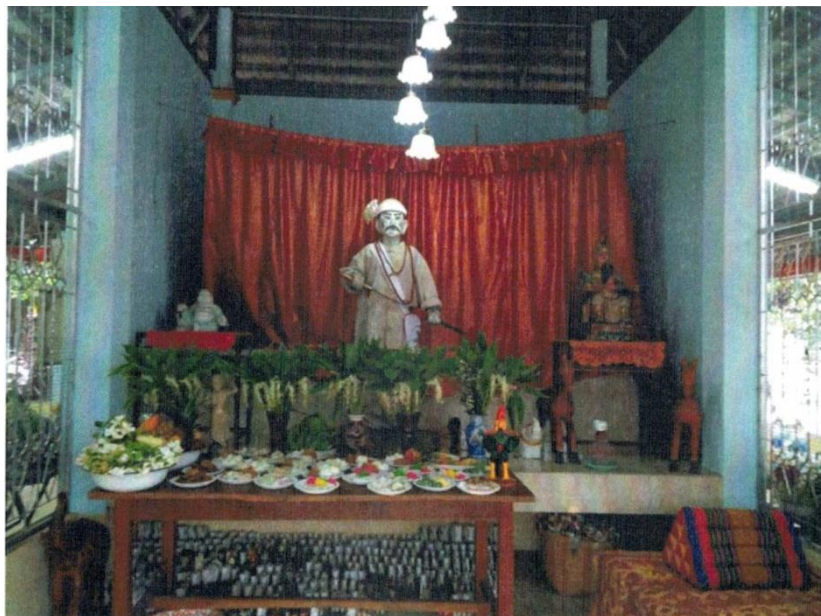
เมื่อประมาณ ๗๐-๘๐ ปีที่ผ่านมา (หากนับถึงปีพ.ศ. ๒๕๖๓ ก็คงไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ปีมาแล้ว) ได้มีชายคนหนึ่งชื่อ ลุงส่วยคำ เป็นชาวจีนฮ่อ คนไตเรียกชาวจีนว่า เซ่ ถ้าหากเป็นจีนฮ่อมักเรียกว่า เซไตโหลงหรือเซไตเหนอ ลุงส่วยคำเดินทางมาจากรัฐฉานตอนเหนือ มาปักหลักทำมาหากินอยู่ในเมืองแม่ฮ่องสอน โดยปลูกบ้านอยู่บริเวณริมฝั่งลำน้ำปู้ติดกับสะพานข้าวแดง ตอนหลังได้ย้ายไปอยู่บริเวณบ้านแม่เฒ่าลาปอกข้าวแดงในปัจจุบัน ลุงส่วยคำมีภรรยาชื่อ ป่ากั้นโหยงมีบุตรด้วยกัน ๑ คน ชื่อ จายเล็ก แต่เสียชีวิตตั้งแต่ยังเยาว์ ลุงส่วยคำมีอาชีพเป็นสล่า (หมอไสยศาสตร์และหมอยาสมุนไพร) หากินด้วยการรักษาเยียวยาชาวบ้าน ยามว่างก็ตีมีดตีเหล็กเพื่อหารายได้เสริม

ที่บริเวณบ้านของลุงส่วยคำ เยื้องมาทางด้านทิศเหนือ (บริเวณศาลเจ้าเมืองแม่ในปัจจุบัน) ลุงส่วยคำได้สร้างเข่งครู หรือหอคูไว้ ๑ หลัง และจะไม่ให้ผู้ใดไปตัดไม้ในบริเวณนั้น เวลาออกเดินทางจากบ้านเพื่อไปเยียวยารักษาผู้คน ก็จะมีการจุดธูปเทียนบูชาเข่งครูเสียก่อนทุกครั้ง เป็นที่รู้กันในละแวกนั้น ด้วยความศรัทธาเชื่อถือ ตอนหลังมาพอชาวบ้านมีปัญหาเรื่องของหาย สัตว์เลี้ยงหาย หรือเจ็บไข้ได้ป่วยเรื้อรัง ก็จะขอร้องให้ลุงส่วยคำบนบานต่อเข่งครูขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พลังอำนาจแห่งวิชาไสยศาสตร์ช่วยเหลือ พอได้สิ่งของ หรือสัตว์เลี้ยงกลับคืนมา หรือหายจากอาการเจ็บป่วย ชาวบ้านเหล่านั้นก็จะทำการเลี้ยงแก้บนที่เข่งครู เป็นอยู่เช่นนี้เรื่อยมา ปรากฏว่ามีผู้คนศรัทธาเชื่อถือเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

หลังจากลุงส่วยคำเสียชีวิต ป่ากั้นโหยงก็ได้ทำหน้าที่เป็นสล่าแทนลุงส่วยคำผู้เป็นสามี มีเรื่องเล่ากันว่า ป่ากั้นโหยงมีความรู้ความสามารถด้านไสยศาสตร์มากพอๆกับลุงส่วยคำเลยทีเดียว สามารถสะกดผีน้ำ ผีป่า ผีโป่งได้ ต่อมาป่ากั้นโหยงก็เสียชีวิตลง ทั้งสองสามีภรรยาหลังจากเสียชีวิต ชาวบ้านได้นำศพไปเผาปนกิจ ณ ป่าช้าเก่า สมัยก่อนเรียกว่า ป่าช้าข้าวแดง อยู่ในบริเวณโรงเรียนอบจ.บ้านจองคำ เยื้องไปทางด้านทิศเหนือ

หลังจากนั้น ชาวบ้านในละแวกข้าวแดงและปางลื้อ ได้ร่วมกันสร้างเข่งครุขนาดใหญ่ขึ้นเป็นหอ ยกย่องขึ้นเป็นศาลเจ้าเมือง เรียกชื่อตามลุงส่วยคำว่าเข่ เป็นเจ้าเมืองเข่ ตอนหลังเพี้ยนตามสำนวนล้านนาว่า เจ้าเมืองเข่เป็นที่รู้จักกันว่า หากมีพิธีกรรมในการเลี้ยงเข่งครุของลุงส่วยคำ หรือศาลเจ้าพ่อเมืองเข่ มักจะต้องมีตะเกียบถวายด้วยทุกครั้ง

ต่อมาภายหลัง ชาวคราวความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อเมืองเข่ได้แพร่กระจายไปทั่วเมือง ทั้งพ่อค้ำนักเดินทางต่างไปสักการะขอพร บนบานศาลกล่าว ขอให้ประสบความสำเร็จความสมหวังกันโดยทั่วกัน หลังจากนั้นคณะศรัทธาได้ช่วยกันปลูกสร้าง ซ่อมแซมศาลเจ้า ให้โอโถงสวยงาม มีผู้ดูแลประจำศาล ชาวแม่ฮ่องสอนมีความเชื่อว่า หากต้องเดินทางไกลไปต่างจังหวัด ให้ไปจุดธูปเทียนบูชาบอกกล่าวต่อศาลเจ้าพ่อเมืองเข่ จะทำให้การเดินทางมีความปลอดภัยเสมอและประสบความสำเร็จกลับมาทุกครั้ง

ศาลเจ้าพ่อเมืองเข่

ถึงอย่างไรก็ดี ชาวแม่ฮ่องสอนมีความเชื่อว่า ศาลเจ้าทั้งสองแห่งนี้คือที่พึ่งทางใจ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หากใครลบลู่แล้วย่อมมีอันเป็นไป ในทางตรงกันข้าม ประชาชนจะเคารพนับถือยำเกรง ขอพึ่งพาในยามทุกข์ยาก ขอความคุ้มครองป้องกันภัยในการเดินทาง และในการปกป้องบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข มีผลต่อการประพฤติปฏิบัติในทางธรรมของคนในชุมชน การทำความดีละเว้นความชั่ว และเป็นที่ยึดเกาะบูชาของชาวแม่ฮ่องสอน ตลอดไป

.....
ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

๒๕๓๔
แก้ไขเพิ่มเติม

๒๕๖๓

อ้างอิง.....จากการสัมภาษณ์

- ครูปานยูน (นายประพิณ จันทระประยูร)
- คุณลุงตียะ (นายเสถียร เจริญพานิชย์)
- ร.ต.ต.อุปันันท์ แม้นมาศ
- พระอุทัย นวพงศ์พันธุ์
- พ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์

ประวัติความเป็นมา เจ้าพ่อดินดำ

ในอดีตที่ผ่านมา ตั้งแต่ยังไม่มีการตั้งเมืองแม่ฮ่องสอน บริเวณลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอนด้านทิศตะวันออกของวัดจองคำในปัจจุบัน เคยเป็นชุมชนของพี่น้องชาวกะเหรี่ยงมาก่อน ตรงบริเวณนั้นจะมีก้อนหินใหญ่อยู่ก้อนหนึ่ง ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นก้อนหินศักดิ์สิทธิ์ เพราะมีชาวกะเหรี่ยงนำเงินแถบ (เหรียญเงินโบราณ) ไปหยอดไว้ในรูหลืบหินใหญ่ เพื่อส่งให้วิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับและถูกฝังอยู่รายรอบบริเวณนั้น จะได้นำเงินไปใช้จ่ายในภพหน้าตามความเชื่อ ต่อมาชุมชนชาวกะเหรี่ยงได้อพยพโยกย้ายออกไป ชาวไทใหญ่และพม่า ได้เข้ามาตั้งรกรากอาศัยบริเวณนั้นเป็นที่ทำเรื่องสวน ไร่ นา แทน

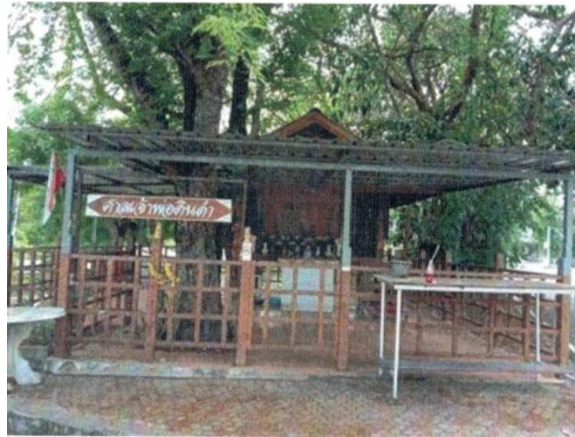
เมื่อผู้คนทราบว่าก้อนหินใหญ่มีเงินเหรียญโบราณซุกซ่อนอยู่ในรูหิน ชาวบ้านบางคนได้นำไม้ยาวซุบยางไม้แห่เข้าไปในรูหินดังกล่าว เพื่อตักเอาเงินเหรียญโบราณออกมา แต่ก็ไม่มีใครสามารถนำเงินนั้นออกมาได้ เมื่อตั้งขึ้นมาเป็นต้องตกลงไปในรูหลืบหินทุกครั้ง ความดังกล่าวรู้ถึงพระอุหน่าก๊ะ เจ้าอาวาสวัดจองคำในสมัยนั้น ท่านเห็นว่าเป็นการรบกวนวิญญาณและขัดต่อความเชื่อดั้งเดิมที่นำเงินผีมาใช้ ท่านจึงนำซีเมนต์ไปอุดรูนั้นเสีย เพื่อป้องกันชาวบ้านไม่ให้ไปลักขโมยอีก

ต่อมา บริเวณแห่งนั้นได้กลายเป็นพื้นที่ของเอกชน และสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ใช้เป็นโรงต้มกลั่นเหล้าขาว โดยมีชาวบ้านในเมืองแม่ฮ่องสอนเข้ามาสัมปทานต้มกลั่นเหล้าจำนวนหลายราย เป็นไปตามยุคตามสมัย ซึ่งประกอบด้วย นายบุญรัตน์ ไหวติ พ่อขุนศรี นายเดช เล่าเรียนดี คนสุดท้ายคือ อาภู่ หรือนายเมธี ต้นสกุล ซึ่งมีลูกเล็กสี่ นิมสกุล เป็นผู้จัดการโรงเหล้า การต้มเหล้าในสมัยนั้นใช้เตาขนาดใหญ่เผาไหม้ด้วยฟืนจึงมีเศษขี้เถ้า เศษถ่านไม้เป็นจำนวนมาก ขี้เถ้าและถ่านไม้เหล่านั้นถูกขนออกมาทิ้งบริเวณเนินห้วยเล็กๆด้านทิศตะวันตกของโรงต้มเหล้า กองขี้เถ้าสูงชันจนดูดำมืดไปหมด ชาวบ้านจึงตั้งชื่อบริเวณนั้นว่า "กุงหลินหล้า" แปลว่า เนินดินดำ และทางด้านทิศตะวันตกของกุงหลินหล้าก็มีต้นไม้สูง (ต้นโพธิ์) อยู่ต้นหนึ่งเดิมอยู่ในบริเวณวัดจองคำ ที่ชาวบ้านในสมัยนั้นเชื่อว่ามีภูติผีเทวาอารักษ์สิงสถิต จนได้ชื่อว่า เจ้าไม้โหลง (เจ้าไม้ใหญ่) ชาวพม่าในแม่ฮ่องสอนเรียกว่า "เจ้าโยคะโจ" จนมีชาวบ้านที่พักอาศัยอยู่ใกล้ต้นโพธิ์ใหญ่ได้ไปสร้างแข่งผี หรือ หอ หรือศาลรูกขเทวดา ขึ้น เพื่อเป็นสถานที่สักการะ ภูติผี รุกขเทวดา ประจำต้นไม้แห่งนั้น

จากความศักดิ์สิทธิ์ของก้อนหินใหญ่ที่อยู่ใกล้เคียง และความเชื่อเรื่องภูติผีเทวาอารักษ์ประจำต้นโพธิ์ใหญ่ ซึ่งอยู่ไม่ห่างกันมากนัก ทำให้บริเวณลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอนแห่งนี้ กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพ เชื่อถือ ยำเกรงเรื่อยมา

ต่อมา ทางเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ได้ทำความตกลงกับวัดจองคำ ขอตัดถนนผ่านทางทิศตะวันตกของต้นโพธิ์ใหญ่ ซึ่งเป็นพื้นที่เดิมของวัด เชื่อมต่อถนนหน้าโรงเรียนเทศบาลเฉลิมพระเกียรติ ๒ ในการตัดถนนดังกล่าวจำเป็นต้องรื้อแข่ง หรือหอที่ชาวบ้านสร้างไว้บริเวณต้นโพธิ์ออกไป เมื่อสร้างถนนเสร็จแล้ว ต้นโพธิ์ใหญ่จึงตกไปอยู่บริเวณเกาะกลางถนนที่ตัดใหม่ดังกล่าวแล้ว

มาในปีพ.ศ. ๒๕๔๖ ป่านวล ซึ่งเป็นร่างทรงของเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก ได้ฝันไปว่าเจ้าพ่อดินดำมาบอกว่า ท่านไม่มีที่อยู่อาศัย จึงนำความฝันไปบอกพ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์ ปู่เมือง ผู้ดูแลศาลเจ้าเมืองเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก พ่อเฒ่าได้นำเรื่องนี้ไปปรึกษาหารือกับนายอนันท์ วันไชยธนวงศ์ นายกเทศมนตรีเมืองแม่ฮ่องสอนในสมัยนั้น แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง ต่อมาพ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์ จึงได้นำเรื่องไปปรึกษากับนายสุเทพ นุชทรวง นายกเทศมนตรีเมืองแม่ฮ่องสอนในสมัยต่อมา นายสุเทพ นุชทรวง เห็นความสำคัญของหอเจ้าเมืองซึ่งจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวเมืองแม่ฮ่องสอน จึงได้อนุมัติเงินงบประมาณ จำนวน ๑๕๐,๐๐๐ บาท สร้างหอเจ้าเมือง เจ้าพ่อดินดำขึ้น สร้างเสร็จจัดทำพิธีมอบหอให้แก่เจ้าพ่อ ในปี พ.ศ.๒๕๕๔ ถือเป็นศาลเจ้าเมืองแห่งที่ ๔ ของเมืองแม่ฮ่องสอน รองจากศาลเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก ศาลเจ้าพ่อเมืองแช่ และศาลเจ้าพ่อแก้วเมืองมา

ศาลเจ้าพ่อดินดำ

คำว่า เจ้าพ่อดินดำ หรือ เจ้าพ่อหลินหล่า จึงเป็นนามเรียกขานตามชื่อ กุงหลินหล่า หรือเนินดินดำ ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งกองขี้เถ้าของโรงต้มเหล้าในอดีตของเมืองแม่ฮ่องสอน นั่นเอง หากแต่เป็นศาลเจ้าเมืองที่ชาวแม่ฮ่องสอนเคารพเชื่อถืออีกแห่งหนึ่ง

.....

นายประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

๒๕๕๕ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๖๓

อ้างอิง...จากการสัมภาษณ์

- พ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์
- นายพิเชษฐ ใจดี เจ้าของที่ดินบริเวณก้อนหินใหญ่
- นายสุเทพ นุชทรวง อดีตนายกเทศมนตรีเมืองแม่ฮ่องสอน

บรรณานุกรม

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ : โครงการนำร่องการพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการสร้างเมืองมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน : ๒๕๕๐

หนังสือวัฒนธรรมโลงไม้ไทยในบริบทอาเซียน : รัศมี ชูทรงเดช

หนังสือประวัติศาสตร์และชนเผ่า อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน : โครงการจัดผลงานการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในอำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ขอบคุณ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ ผู้อาวุโส ในการสังเคราะห์ข้อมูล

เอื้อเฟื้อภาพ จายสายหมอก และภาพท่านอื่นที่ไม่ทราบนาม เป็นการจัดพิมพ์เพื่อการศึกษา

ปก จัดเนื้อหาและภาพ

นายณัฏวัฒน์ ชนิตรนันท์

ผู้เชี่ยวชาญ/ปราชญ์ชาวบ้าน
ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

- เพชรราชภัฏเพชรล้านนา ด้านมนุษยศาสตร์ ปี ๒๕๕๙ สาขาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- ครูภูมิปัญญาไทย รุ่น ๖ ปี ๒๕๕๒ สาขาภาษาและวรรณกรรมไทใหญ่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ
- นักคิด นักเขียน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รอบรู้ด้าน วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมไทใหญ่ บ้านเลขที่ ๑๒๓ หมู่ที่ ๓ บ้านห้วยเตือ ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๕๘๐๐๐